

**Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології,
соціальної роботи та мистецтв
Кафедра дошкільної освіти**

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

«УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ НАВИЧОК У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ СПІВАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

Кузьменко Альони Анатоліївни

Науковий керівник: Матвієнко Світлана
Іванівна, канд. пед. наук, доцент.

Рецензенти:

Аніщук А.М., к. пед. н., доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,

Шевчук М.О., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №7 від 28.11. 2022 р.

Завідувач кафедри дошкільної освіти: _____

Кузьменко А.А. Умови формування вокальних навичок у старших дошкільників на основі традицій української співацької культури / А.А. Кузьменко. – Кваліфікаційна робота. – Ніжин, 2022. – 91 с.

Наукова робота присвячена аналізу проблеми формування у дітей старшого дошкільного віку співацьких навичок. Здійснено аналіз наукових підходів до проблеми формування вокальних навичок у дітей 6-7 років життя. Визначено специфіку навчання старших дошкільників співу на заняттях з музичного виховання у ЗДО. Надано соціокультурну та педагогічну характеристику традицій української співацької культури. Визначено ряд традицій, які можливо використовувати в сучасній музично-виховній практиці закладу дошкільної освіти. Розроблено критерії, показники та виявлено у процедурі констатувального експерименту рівні сформованості співацьких навичок у старших дошкільників. Виявлено чинники впливу на ефективність співацької роботи з дітьми у ЗДО. Запропоновано програму експериментальної роботи щодо використання традицій української співацької культури у навчанні співу дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: спів, навчання співу, співацькі навички, музичне виховання дошкільників, традиція, співацька культура, традиції української співацької культури.

Kuzmenko A. A. Conditions for the formation of vocal skills in senior preschool children based on the traditions of Ukrainian spivatskoi Kultury / A. A. Kuzmenko. - Qualification work. Nizhin, 2022, p. 91 p. (in Ukrainian).

The scientific work is devoted to the analysis of the problem of formation of singing skills in older preschool children. The analysis of scientific approaches to the problem of formation of vocal skills in children aged 6-7 years of life is carried out. The specifics of teaching older preschoolers to sing in music education classes in ZDO are determined. Socio-cultural and pedagogical characteristics of the traditions of Ukrainian singing culture are given. A number of traditions that can be used in the modern musical and educational practice of preschool education institutions are identified. Criteria and indicators are developed and the level of formation of vocal skills in older preschoolers is revealed in the procedure of the ascertaining experiment. Factors influencing the effectiveness of vocal work with children are identified in ZDO. A program of experimental work on the use of traditions of Ukrainian singing culture in teaching singing to older preschool children is proposed.

Keywords: singing, singing training, singing skills, musical education of preschool children, tradition, singing culture, traditions of Ukrainian singing culture.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ НАВИЧОК У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ СПІВАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ	10
1.1. Традиції української співацької культури як педагогічне підґрунтя навчання старших дошкільників співу.	10
1.2. Наукові підходи до проблеми формування вокальних навичок у дітей 6-7 років життя	18
1.3. Специфіка навчання старших дошкільників співу на заняттях з музичного виховання у ЗДО	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ МУЗИЧНО- ВИХОВНОЇ ПРАКТИКИ ЗДО ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ СПІВАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ	29
2.1. Програма, перебіг та результати констатувального експерименту .	29
2.2. Обґрунтування педагогічних принципів і педагогічних умов формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій української співацької культури	49
2.3. Програма організації роботи з перевірки педагогічних умов формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій української співацької культури	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Пам'ятки гуманістичної культури, естетичний досвід, система національних традицій, знань, умінь – це наш невичерпний потенціал у справі виховання молодого покоління. Національна культура втілює глибоку духовність, національну психологію, світогляд, світовідчуття. Протягом кількох століть в Україні склалися найбільші, визнані в усьому світі музикознавчі, педагогічні, виконавські школи, серед яких яскраво виділяється «українська вокальна школа». Цією термінологією позначається значна частина української та унікальне явище світової музичної культури, яка розвивалася на основі народного і церковного співу як самобутній напрям вокального професійного виконавства та вокальної педагогіки.

У Державній Національній програмі «Освіта: Україна ХХ століття» вказано на необхідність забезпечення національної спрямованості освіти, її опору на українську історію та традиції, що визначає органічне збереження та збагачення багатомірної культури нашого народу. У даному документі наголошується на необхідності реалізації завдань щодо «формування всебічно розвиненої особистості, перетворення системи моральних та духовних цінностей на важливий чинник виховання молодого покоління, відродження духовності українського народу, його менталітету» [39].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки окремі аспекти виховання підростаючого покоління на національно-культурних традиціях українського народу розглядалися у дослідженнях А. Бойко, Р. Дзвінки, П. Ігнатенко, В. Кузя, Ю. Руденко, М. Стельмаховича, В. Струманського, В. Попружного, Г. Шевченко та ін.

Якщо з минулого в сучасне переносити культурно-історичний досвід у буквальному вигляді, здійснюється спроба його пристосувати до нових умов, то така спроба є невдалою. Нові реалії суспільного життя вказують на необхідність більш виваженого, творчого підходу до урахування кращих здобутків минулого у сучасній культурній та освітній практиці.

В основі сучасного музичного виховання – естетичний досвід, національні музично-виконавські та освітні традиції. Українська культура втілює глибоку духовність, національну ментальність, світогляд тощо. На даний час вітчизняна музична система має багатий досвід і різноманітні дослідження, вивчає природу дитячого голосу й методику навчання співу. Дану проблему вивчали А. Авдієвський, А. Болгарський, М. Букач, О. Донченко, В. Іванов, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Ростовський та ін.

При всьому цьому, незважаючи на численні дослідження провідних вчених в області музичного виховання дошкільнят, багатство національного фольклору, до сих пір відсутні дослідження, які спрямовані на вивчення можливостей національних культурно-освітніх традицій у роботі з дітьми дошкільного віку. Значення співу, його вплив на музично-естетичне виховання дитини, розвиток у неї музичного смаку та музичних здібностей (ладового почуття, ритмічного, тембрового, звуковисотного слуху) відзначали багато дослідників музичної педагогіки та психології (Є. Алмазов, Н. Ветлугіна, Т. Лісовська, С. Науменко, О. Руденко, Б. Яворський та ін.).

Як визначив аналіз сучасної практики з музичного виховання, навчання дітей співу часто не має системного характеру, не визначає за необхідне дотримуватися доцільної манери співу, що призводить до формування у дітей спрямованості на неправильне співацьке звуковедення. Необхідністю здійснення наукових робіт щодо проведення співацької роботи з дітьми 6-7 років на основі національних співацьких традицій зумовлена **актуальність даного дослідження**.

Мета дослідження: виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій української співацької культури.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Вивчити теоретичні основи та проаналізувати основні наукові підходи до проблеми формування співацьких навичок у старших дошкільників.
2. Обґрунтувати педагогічний потенціал традицій української співацької

культури щодо формування співацьких навичок у дітей 6-7 років.

3. Розробити, теоретично обґрунтувати та перевірити експериментальним шляхом критерії та показники сформованості вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку та виявити відповідні їх рівні.
4. Виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій української співацької культури.
5. Розробити та презентувати програму забезпечення педагогічних умов формування вокальних навичок у старших дошкільників на основі традицій української співацької культури

Гіпотеза дослідження визначалася тим, що процес формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі національних співацьких традицій буде більш ефективним, якщо будуть запроваджені наступні педагогічні умови щодо:

- 1) збагачення музичного досвіду дітей інформацією про самобутність і красу української пісні;
- 2) підвищення компетентності музичного керівника з використання елементів національних вокальних традицій у роботі з дітьми 6-7 років;
- 3) пропаганди традицій українського родинного співу у формах взаємодії ЗДО та сім'ї.

Об'єктом дослідження є процес розвитку співацьких навичок у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови використання традицій української співацької культури у навчанні старших дошкільників співу.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній, мистецтвознавчій літературі з обраної проблеми, що надало змогу сформулювати власний погляд на поставлену проблему.

емпіричні: методика вивчення співацьких навичок у дітей старшого

дошкільного віку (О. Радиної та А. Катінене); спостереження; бесіда; анкетування.

метод статистичної обробки емпіричних результатів.

Наукова новизна та теоретична значущість роботи визначається у:

- 1) систематизації наукових поглядів на проблему осучаснення підходів до навчання дошкільників співу у процесі музичного виховання у ЗДО;
- 2) розкритті соціокультурного та педагогічного потенціалу традицій української співацької культури;
- 3) обґрунтуванні можливості використання ряду співацьких традицій у сучасній музично-виховній практиці закладу дошкільної освіти;
- 4) розробці критеріїв і показників, виявленні та характеристиці рівнів сформованості співацьких навичок у старших дошкільників;
- 5) виявленні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування співацьких навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій національної співацької культури;
- 6) розробці експериментальної програми щодо забезпечення педагогічних умов формування співацьких навичок у дітей 6-7 років на основі традицій національної співацької культури.

Практичне значення роботи визначається розробкою критеріально-діагностичного апарату та програми роботи з використання традицій національної співацької культури у процесі музично-виховної роботи з дітьми 6-7 років, просвітницької роботи з батьками з питань формування у дітей основ музичної культури; підвищення компетентності музичного керівника щодо навчання дітей співу.

Експериментальна база: заклад дошкільної освіти «Сонечко» загального розвитку Бобровицької міської ради Чернігівської області.

Практичне значення дослідження визначається тим, що розроблені теоретичні та емпіричні матеріали дослідження можуть використовуватися педагогами закладів дошкільної освіти у формах підвищення кваліфікації з різних питань художньо-естетичного розвитку дошкільників, зокрема – з

організації занять дітей співом.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через:

Участь у конференціях:

1. XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку світової та української культури : сучасні акценти та перспективи». м. Рівне. Рівненський державний гуманітарний університет, 18–19 листопада 2021 р. Тема доповіді: «Співацькі традиції України як підґрунтя організації вокальної роботи з дітьми».
2. Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 19 жовтня 2021. Тема доповіді: «Особливості формування вокальних навичок у дітей дошкільного віку».
3. II звітній вузівській науково-практичній конференції «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: для студентів спеціальності "Дошкільна освіта" НДУ імені Миколи Гоголя 22 червня 2022 року. Тема доповіді: «Сучасні підходи до організації слухання музики зі старшими дошкільниками».
4. Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 19 жовтня 2022. Тема доповіді: Особливості формування вокальних навичок у дітей дошкільного віку.

Друці статей:

1. Кузьменко А. А. Особливості формування вокальних навичок у дітей дошкільного віку. Збірник наукових статей студентів спеціальності "Дошкільна освіта" / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 93-96.
2. Кузьменко А. А. «Сучасні підходи до організації слухання музики зі старшими дошкільниками». Збірник матеріалів II звітної вузівської

науково-практичної конференції «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: для студентів спеціальності "Дошкільна освіта" НДУ імені Миколи Гоголя 22 червня 2022 року. С. 98-102.

3. Кузьменко А. А. Особливості формування вокальних навичок у дітей дошкільного віку. *Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки*: збірник статей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 81-84.

Онлайн виступ з доповіддю «Сучасні підходи до організації слухання музики зі старшими дошкільниками» у межах ІІ звітної вузівської науково-практичної конференції «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: для студентів спеціальності "Дошкільна освіта" НДУ імені Миколи Гоголя. 22 червня 2022 року.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 91 сторінки, з них – 66 сторінок основного тексту. Список використаних джерел охоплює 6 сторінок – 56 позицій. Магістерська робота містить 6 таблиць, рисунок, діаграму та 8 додатків на 18 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ НАВИЧОК У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ СПІВАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Традиції української співацької культури як педагогічне підґрунтя навчання старших дошкільників співу

Одним із важливих напрямів музичного виховання є навчання співу. З давніх часів співи – являли собою одну із форм людської культурної практики, своєрідним засобом комунікації та засобом вираження емоційного стану, настрою, ставлення до іншої людини.

До виникнення професійної *національної вокальної школи* співацьке мистецтво в Україні існувало тільки у двох видах – народне (фольклорне) та церковний спів. Перше заклало основи вокального (співацького) мистецтва, а друге (масове, а надалі – кліросне) визначилося як своєрідне джерело спеціального вокально-хорового навчання. Останнє існувало до середини ХІХ століття й надало потужне підґрунтя у розвитку масового музичного виховання, яке базувалося на церковному співі, а також щодо залучення широких мас населення до співу, популяризації співацької діяльності [5; 9; 16; 29; 33].

Як зазначає С. Матвієнко, передумовами щодо становлення та розвитку національних традицій співацької культури можна вважати розвиток церковно-співацького мистецтва на теренах України у різні періоди (від кінця 10 ст., включаючи співацьке мистецтво Київської Русі; розбудову співацьких шкіл Чернігова, Києва тощо); зародження багатоголосного співу, посилення світських традицій у церковних хорах; проникнення італійської вокальної музики у національну музичну культуру [29, с. 22].

Традиція – передусім, складне явище, яке розглядається рядом наук, таких, як: філософія, етика, педагогіка, соціологія тощо. Формами прояву традицій є норми, звичаї, смаки, обряди, свята ритуали, ідеали тощо [53, с. 634].

Дослідник І. Охріменко зазначає стосовно культурних традицій українського народу те, що вони усталено відтворюють наступність соціального досвіду нашого народу. Завдяки дієвості освіти та виховання, а також через самопізнання особистості, можливе засвоєння нею найвищих національних культурних, духовних і матеріальних цінностей, а також норм, ідеалів, правил. Усі ці чинники надають можливість людині більш глибоко пізнати свій народ. Завдяки залученню до традицій людина більш свідомо здійснює життєвий вибір, залучається до праці, пізнає мораль, стає прибічником відродження української ментальності [36, с. 9].

У національно-культурних традиціях вбачали загальнолюдські цінності, розглядаючи національні здобутки українського народу як складову золотого фонду вселюдської культури Б. Грінченко, М. Костомаров, П. Куліш, І. Нечуй-Левицький, І. Франко, Т. Шевченко та інші прогресивні представники українського народу. Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський стверджували, що педагогічний вплив національно-культурних традицій на формування особистості дитини неперевершений.

У працях І. Ляшенка здійснено ґрунтовний науковий мистецтвознавчий аналіз проблеми феноменології музичних традицій, розкриття їх історичних особливостей. Зазначено, що кожен народ має свої звичаї, обряди та традиції, у тому числі – музичні [27, с. 93].

Дослідниця М. Мартинюк розглядає поняття «**національні музичні традиції**» як специфічну форму культурної спадкоємності, що усталено відображає наступність музичного досвіду українського народу; забезпечує засвоєння найвищих національно-культурних духовних і матеріальних

цінностей, норм, правил, ідеалів, поглядів; реалізується через осмислення й відтворення української музичної спадщини [28, с. 7].

Національні традиції є частиною духовного життя народу, його це святинею, а також тим, чим він користується у сьогоденні. Видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський зазначав: «душа не може жити без святині. Щось для людини стає дорогим і непорушним, невикорінним і незнищеним».

На основі аналізу наукової літератури, праць мистецтвознавців і музичних педагогів можна вказати, що національні музичні традиції розглядалися в контексті народної музичної творчості (музичного фольклору) (А. Авдієвський, А. Болгарський, І. Гадалова, С. Горбенко, З. Жофчак, В. Лапченко, Г. Падалка, В. Пальонний, Е. Печерська, О. Ростовський, Л. Хлебнікова та ін.).

В історичному розвитку, як зазначає В. Іванов, українська співацька школа сформувалася як культурний феномен і включає наступні взаємопов'язані і взаємозалежні складові: 1) твори українського фольклору та український народний спів; 2) церковна музика й церковний спів; 3) національна композиторська школа, твори вокального мистецтва, оперний і академічний спів; 4) сучасне українське професійне виконавство; 5) вокальна педагогіка [16, с. 42].

Грунтовні дослідження щодо специфіки української співацької школи було здійснено Ю. Юцевичем. Він вказує на те, що традиція співацької діяльності визначається ментальністю українського народу та бере початок від часів прийняття християнства – тобто, має більш, ніж тисячолітню історію. Співацька культура, на думку автора, визначається фольклорним, аматорським та професійним напрямками, які, у свою чергу, теж характеризуються історією становлення та розвитку. Найголовнішою подією щодо зародження національної співацької школи, на думку Ю. Юцевича, стала розбудова християнської монастирської освіти як «сприятливого

підґрунтя для сприйняття християнської музичної, зокрема, вокальної культури» [55, с. 185].

Як зазначає Б. Гнидь, поняття *національна співацька школа* використовується у широкому та вузькому значенні. У *широкому значенні*, по-перше, простежується його зв'язок із педагогікою – освітою, навчанням, вихованням. По друге, як школа вона має національну належність, володіє багатовіковою культурою, пов'язаною із життям українського народу, особливостями його мови, побутування, навколишньої природи тощо. По-третє українська співацька школа має власну історію формування й розвитку, спадкоємність. У *вузькому значенні* досліджуване поняття зумовлює формування культури голосу, його розвиток, голосозбереження [9, с. 34].

Українські вокальні традиції склалися історично і концентрувалися у методичних системах М. Дилецького, М. Березовського, М. Леонтовича, К. Стеценка та інших, вивчення яких орієнтує майбутнього співака до розуміння канонів вокального виконавства, усвідомлення законів європейського мистецтва співу.

З огляду на специфіку нашого наукового дослідження, ми будемо найбільшою мірою спиратися на з'ясування можливостей використання кращих співацьких традицій у сучасній музично-виховній практиці. Окремо слід зупинитися на ролі *спадкоємності* у процесі передачі вокальних традицій та цілеспрямованої роботи щодо навчання співу. Спадкоємність як одна з умов безперервного розвитку навчання, яке визначає вокальну школу, у формуванні національної вокальної школи явно виражена як зв'язок:

- 1) між поколіннями (спадковість, генотип);
- 2) між етапами (навчання, виховання);
- 3) методична (майбутнього з минулим через сьогодні) [19].

Як вказував академік А. Авдієвський, сутність спадкоємності української співацької школи полягає в збереженні, переосмисленні педагогічних і виконавських методів, прийомів, елементів технології при

переході до нового виконавського стану. Без наступності неможливо розгляд розвитку національної вокальної школи в історичному аспекті, що пов'язано з трансляцією досвіду, як педагогічного, так і виконавського, не виключає рівномірність або стрибкоподібність, циклічність і повторюваність. Спадкоємність дозволяє створити єдиний сучасний освітній простір, в якому тісно пов'язані всі рівні освіти, педагогічні принципи, методи і технології. Можна вказати й на те, що неперервність має бути налагодженою від навчання співу найменших дітей до тих, хто займається співом на професійному або аматорському рівнях [1, с. 81].

В. Дикало вказує на те, що сучасне музичне виховання має ґрунтуватися не тільки на загальнонаціональних музичних традиціях, але й урахувати неповторні музично-педагогічні традиції етносів України. На дослідниці, в кожній етнічній громаді сформувалися традиції, засновані на уважному її ставленні до освіти дітей, у тому числі – музичної, як важливого чинника збереження звичаїв та традицій, зокрема – через освоєння фольклору загалом і музично-пісенного, – зокрема [12, с. 333].

Слідування у процесі навчання співу існуючих співацьких традицій, дотримання методики навчання співу, на думку вчених В. Антонюк [3], Н. Гребенюк [6], В. Лімін [25], Ю. Юцевича [55], закладає основи вокальної культури. *Вокальна (співацька) культура* визначається дослідником В. Лімін як здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності вокально-хорових навичок, вільним та природним звукоутворенням, правильним фразуванням, емоційністю та музикальністю, тембральним забарвленням звуку тощо [25, с. 160].

О. Донченко звертає увагу на те, що у сучасній практиці закладу дошкільної освіти педагогу, як носію знань про мистецтво, обов'язково слід звертати увагу на дотримання стильових особливостей при роботі з твором не тільки у процесі слухання музики, проте й співацькій діяльності. Дослідник зазначає, що в центрі уваги повинні перебувати найбільш суттєві ознаки

музичного твору, звернення до яких дозволяє дітям, за вказівки музичного керівника, орієнтуватися в різноманітті музичної спадщини [14, с. 17].

Безперечно, стосовно дітей дошкільного віку можливо говорити лише стосовно закладання у них основ вокальної культури, проте певні її позиції (уміння передавати стиль виконуваного твору, визначати тембральне забарвлення, досягати точності в інтонуванні мелодії) загалом нехарактерні й неможливі стосовно цього вікового періоду у навчанні музики й співу.

Процес формування засад співацької культури є багатограним, складним, охоплює широкий спектр художньо-мистецьких і вокально-педагогічних традицій. Говорячи про необхідність збереження самоцінності дитинства, психолог Д. Ельконін зазначав, що у даний період дитина має засвоїти усе багатство родової культури, традиції свого народу. В основі репертуару українських вокальних традицій лежить народна пісня. У своїх кращих зразках цей твір відрізняється задушевною співучістю, повнотою життєвий почуттів, емоцій. Вокальні традиції українського народу сягають корінням сивої давнини, а найголовнішою їх характеристикою виступає *співучість* – одна із характерних рис української вокальної музики. З тим, щоб ураховувати в сучасній музично-виховній практиці вікові співацькі традиції, слід особливим чином організовувати даний процес [1; 5; 7; 12; 21].

Ю. Юцевич чітко виокремлює *головні характеристики української співацької культури*, які слід утримувати в сучасній вокальній практиці та будувати на них роботу зі співаками. Перш за все, це, на думку, Ю. Юцевича, «повноцінний розвинений звуковисотний діапазон, яскравий неповторний тембр, естетично прийнятне вібрато, розвинений формантний склад звукового спектру і, звичайно, велика сила звуку» [55, с. 186].

Українська вокальна школа за період свого розвитку накопичила значний досвід вокального виховання, розвитку співочого голосу, формування вокально-технічних навичок, які відрізняються традиційністю, оригінальністю та інноваційністю.

У зв'язку з цим стає актуальним не тільки звернення до витоків *українських співочих традицій* і вокальної освіти, їх наукове дослідження і відтворення, а й виявлення перспективи розвитку сучасної української співацької школи, визначення шляхів продовження наявних традицій, так як особливістю вокальної освіти є трансляція культурної традиції, співочого досвіду, педагогічних методик. Для цього необхідна розробка і наукове обґрунтування нових вокально-педагогічних технологій, пошук вокально-педагогічних методів, заснованих на принципі природосообразності співу і дотриманні голосозбереження [5, с. 29].

У традиціях українського вокального виконавства зберігалася послідовність у залученні початківців до співу: від етапу підспівування без керівництва дорослого (вік дітей 3-9 років), до навчання по слуху, «з голосу» (спів у родині, підспівування за партіями у двоголоссі, у минулі століття – навчання церковного співу без нот), а надалі – професійне навчання, засвоєння необхідної нотної грамоти та співацьких умінь (професійна освіта співаків у XVII – XIX ст.). Як визначає науковий аналіз джерел з історії музичної педагогіки та музичної культури, високими здобутками прославилися такі заклади, як Глухівська школа співу й музики та Січова музична школа. У їхній діяльності поєднувалися засади тогочасної європейської музично-вихованої практики та традиції українського співу [16; 27; 28; 29; 33].

Становлення національного вокального виконавства базувалося на великих здобутках *масового музичного виховання*, визначеного діяльністю навчальних закладів, у яких викладався предмет «Церковний спів». Про це зазначено у дослідженнях Л. Корній, І. Ляшенка, О. Михайличенка, С. Матвієнко, О. Цалай-Якименко, О. Шреєр-Ткаченко, І. Юдкіна-Ріпуна, М. Юрченка, Ю. Ясиновського та ін. дослідників. Вони вказують на те, що завдяки залученню широких мас до співацької діяльності, в Україні вдавалося підтримувати основи музичної культури, залучення до співу та

навчання співу по нотах.

Як зазначає С. Матвієнко, практика музичної освіти в переважній кількості закладів різних освітніх ланок визначалася вивченням основ церковного співу й теорії музики. Зміст музичного виховання багатьох форм організації музичної освіти передбачав збагачення духовного світу молоді засобами музичного мистецтва. Стан загальної музичної освіти в навчальних закладах нижчої та середньої ланки визначався досить високим рівнем. Завдяки відкриттю широкої мережі народних шкіл і закладів елементарної освіти духовного відомства значна кількість дітей і молоді навчалася співу [29, с. 209].

Особливо слід вказати на роль використання *фольклорного матеріалу* у формуванні у початківців навичок співу. Як зазначає Г. Яківчук, справжнє виховання не може існувати у «чистому вигляді», воно спирається на традиційну культуру певної нації [56, с. 777]. Провідні музичні педагоги світу (К. Орф, З. Кодай, Б. Трічков, Ш. Сузукі, Б. Яворський та ін.) вказували на необхідність використання фольклорного матеріалу у роботі з дітьми

Збірка Я. Степового «Проліски» – готовий навчальний посібник, який охоплює сто українських пісень. До збірки пісень «Нам пора для України жить» увійшли перлини українських народних пісень. Крім різноманітних за жанром народних пісень, збірник містить пісенні зразки на слова І. Франка і Т. Шевченка. Проникнення в поетичний світ народних мелодій, розміщених у згаданих збірках, забезпечує засвоєння дітьми, характерні для українського народу образно-емоційної та музично-тональної системи, сприяє музичному та естетичному розвитку дитини. Дуже цінними для шкіл є перевидання збірок «Шкільний співаник» І. Воробкевича, «Шкільний співаник» Ф. Колесси, збірки народних пісень «Молодощі» М. Лисенка та ін.

Нам імponує думка Т. Турчин стосовно того, що у сучасній музично-вихованій практиці мають домінувати основи національного музичного мистецтва. Воно характеризується близькістю інтонаційно-ладових барв можливостям музичного сприймання дітей, мелодійністю музично-

виражальних засобів, доступністю музично-фольклорного матеріалу світосприймання дітей [50, с. 60].

У процесі формування вокального досвіду на основі традицій української народної музичної педагогіки чітко проглядаються етапи розвитку у дітей вокальних умінь і навичок:

- сприйняття співу старших;
- накопичення слухових вражень;
- участь у співі з дорослими та однолітками;
- удосконалення розвитку слуху і голосу в процесі самостійного співу та спільної участі дітей та дорослих у повсякденному житті.

Таким чином, у даному підрозділі було надано обґрунтування ключовий понять нашого дослідження, якими є «національні музичні традиції», «вокальна (співацька) культура» «національна вокальна (співацька) школа», «спадкоємність вокальних традицій». Центральним елементом теоретичного аналізу досліджуваної проблеми постає специфіка традиції як частини культури, механізмів її збереження та можливості відтворення у сучасному освітньому процесі.

1.2. Наукові підходи до проблеми формування вокальних навичок у дітей 6-7 років життя

Однією із складових процесу музичного виховання дітей дошкільного віку є співацька робота, яка, у свою чергу, визначає такі напрями, як: залучення дітей до співу (колективного та індивідуального), формування у них необхідних до віку співацьких навичок; розвиток музичальності з урахуванням вокальної та ансамблевої складової.

Під співацьким голосом розуміється здатність людини співати (за висловом «вести голос»). *Співацький голос* – це енергетичний потік,

створюваний співаком під час співу, а звучання співацького голосу – це якість суб'єктивного слухового сприйняття цього потоку [25, с. 159].

Задатки співочого голосу даються людям від народження. Кращим засобом його розвитку є хоровий спів. Центральним елементом такої роботи визначається формування співацьких навичок. Основи методики такої роботи розглянуто у працях О. Анципіровича, Н. Ветлугіної, І. Газіної, А. Гогоберідзе, В. Деркунської, І. Держинської, А. Катінене, А. Кенеман, С. Матвієнко, О. Радиної, С. Шоломович та ін.

Автор концепції музичного виховання дітей дошкільного віку 2 половини 20 століття Н. Ветлугіна запропонувала структуру умінь взаємодії дошкільника з музикою, на яких, на думку вченої, має будуватися музично-виховна робота з дітьми. До першої групи належить уміння узагальнених способів музичної діяльності, друга група – це уміння, необхідні для безпосередньої участі дитини у різних видах музичної діяльності. До таких умінь Н. Ветлугіна відносила технічні уміння – співацькі, інструментально-виконавські, танцювальні. Отже, ця категорія умінь повинна базуватися на певній технічній основі, коли дитина набуває технічних навичок. Безперечно, це стосується й технічно визначених практикою співацьких умінь та навичок [6].

Розглянемо класифікацію співацьких навичок, які слід формувати у дітей дошкільного віку. Дослідниця С. Матвієнко на основі опрацювання методики співацької роботи, розробленої Н. Ветлугіною, О. Радиноюю, А. Катінене, І. Газіної та інших науковців, запропонувала наступну схематичну класифікацію співацьких навичок стосовно дошкільників (рис.1.1) [30]:

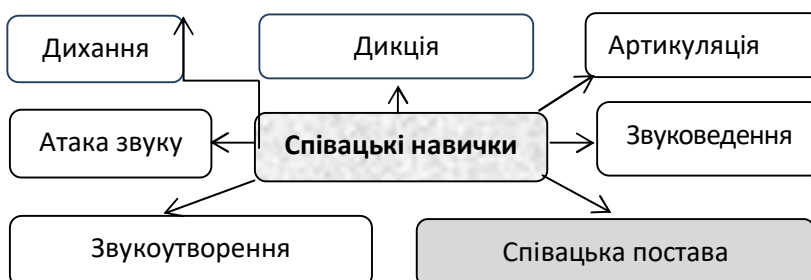

Рис.1.1. Класифікація співацьких навичок

Таким чином, до структури співацьких навичок входять шість безпосередньо виконавських та навичка співацької постави. Остання не є суто виконавською, проте відіграє велику роль у процесі співу.

І. Газіна [8], С. Науменко [34], І. Романюк [41], Ю. Юцевич [55] та інші вчені вказують на те, що завдяки правильно розвиненим співацьким навичкам дитина здатна правильно, чисто інтонувати, відтворюючи мелодію, передавати емоційний план твору, який було закладено композитором та додавати до виконання власне творче бачення.

Значення співу, його вплив на розвиток музичного смаку, виховання моральних якостей дитини, розвиток музичних здібностей – розвиток ладового почуття, ритмічного, тембрового, звуковисотного слуху відзначали багато дослідників музичної педагогіки і психології (Є. Алмазов, В. Бехтерев, Н. Гродзенська, Б. Яворський та ін.).

Фоніатр Є. Алмазов відзначав, що спів надає могутній емоційний вплив на слухачів і на самого співаючого, ніякий музичний інструмент не може змагатися з голосом – цим чудовим даром природи, який з дитинства потрібно берегти й відповідним чином виховувати [1]. Вченими доведено вплив співу на розвиток артикуляційного апарату. Розвиток мовлення через спів досягається роботою над співочими навичками: звукоутворенням, диханням, чистотою інтонування, дикцією.

Н. Ветлугіна, вчений-дослідник в галузі музичного розвитку дітей дошкільного віку, вказує на позитивний вплив співу на загальний розвиток дітей, а також на можливості зміцнення дихальної системи, розвитку мови та мовлення тощо [6, с. 68].

Одним з важливих питань в навчанні співу дошкільників є питання стосовно *гігієни голосу* при співі та їхнього охорони. Так як голосовий апарат дітей відрізняється від дорослих, робота з розвитку співочих навичок повинна бути дуже акуратною, грамотною, оскільки голосові зв'язки дітей дуже тонкі, тендітні, короткі. Як зазначає Г. Кабка, особливе значення в навчанні співу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку має питання

про охорону дитячого голосу. Робота з дитячим голосом повинна бути дуже обережною і грамотною, так як педагог має справу з незміцнілим, зростаючим організмом, дуже ніжним і крихким голосовим апаратом [17, с. 29].

І. Левідов, Є. Малініна запропонували основні *принципи* співацької роботи з дошкільниками: не можна допускати, щоб діти співали форсовано, як у процесі безпосереднього навчання співу, так і, наприклад, при виконанні пісні на святах, концертах і конкурсах. Також необхідно працювати над правильною артикуляцією, правильним диханням, з урахуванням індивідуального тембру, потрібно виховати у дітей дзвінкість, сріблястість звучання. Г. Стулова, характеризуючи *специфіку голосу* дітей говори про те, що дошкільники, у силу своїх фізіологічних можливостей, співають, за рахунок активізації (натягування) тонких голосових зв'язок за допомогою зовнішніх, так званих персте-щитовидних м'язів. У наслідок цього голос дітей не може визначати розгорнутий діапазон (для дітей 6-7 років він у межах 7-8 звуків). Голос дошкільника характеризується невеликою силою, здатністю до швидкого стомлювання [15].

Таким чином, у працях багатьох науковців визначено специфіку дитячого співацького голосу, наукові та методичні та основи навчання малят співу. Нами представлено класифікацію співацьких навичок, надану у науковій літературі. На основі даної класифікації у наступному підрозділі буде обґрунтовано методичні засади щодо проведення співацької роботи з дошкільниками у дитячому садку.

1.3. Специфіка навчання старших дошкільників співу на заняттях з музичного виховання у ЗДО

У практиці закладів дошкільної освіти традиційними є заняття з музичного виховання. Зазначимо, що при гарно організованій музично-вихованій роботі у закладах дошкільної освіти існують доцільні умови щодо

правильного навчання дітей співу. У ЗДО систематично проводяться музичні заняття, і практично на кожному музичному занятті діти із задоволенням співають, що є дуже важливим для розвитку голосу, відбувається тренування голосового апарату [41].

Дошкільний вік – найсприятливіший період для формування і розвитку співочого голосу. Заняття співом є важливою складовою гармонійного розвитку дошкільника. У співі успішно формується весь комплекс музичних здібностей: емоційна чуйність на музику, ладове почуття, музично-слухові уявлення, почуття ритму. Спів активізує розумові здібності, розвиває естетичні та моральні уявлення дітей [26, с. 152].

Голоси дітей у дошкільному дитинстві діляться, як мінімум, на три природних типа: високі, середні і низькі, кожен з яких характеризується притаманними йому тембрової забарвленням (головний показник типа голосу), загальним звуковисотним і примарним діапазонами звучання. *Загальний діапазон* – це відстань від нижньої до верхньої межі співацького голосу; *примарний діапазон* – це область найбільш вільного, природного і красивого звучання, яка знаходиться в середині загального діапазону. Первинна діагностика співочих голосів дітей вкрай необхідна. Вона орієнтує педагога про становище в даний момент і допомагає йому побудувати свою роботу з урахуванням природних типів співочих голосів [23].

Проведене обстеження допомагає музичному керівникові будувати всю співацьку роботу з дітьми з урахуванням природних типів голосів. У зручній тональності й теситурі діти співають набагато виразніше та музикальніше, набагато чистіше інтонаційно; їхні голоси звучать вільніше та більш красиво. Цілеспрямовану роботу з постановки співацького голосу дитини потрібно починати з зміцнення примарного діапазону – середньої частини загального діапазону, яка збігається з мовною зоною і звучить найбільш природно і красиво. Розспівування та виконання пісні на початковому етапі її вивчення повинні розташовуватися в цій області й за діапазоном не перевищувати

терції, в крайньому випадку – кварта.

Потім голос розвивається вниз і тільки потім – вгору. Заняття з дітьми проводяться індивідуально, за підгрупами голосів, а також з усією групою. На початковому етапі постановки голосу перевага має надаватися індивідуальним заняттям. Навчання співу дітей у будь-якому віці зумовлює реалізацію основного принципу – єдності їх художньо-естетичного та вокально-технічного розвитку. На 7-му році життя у дітей відбувається суттєвий стрибок у розвитку співочого голосу, якщо в попередніх вікових групах проводилася відповідна цілеспрямована робота. Розвиток музикальності у дітей пов'язаний із розвитком у них музичного слуху. З тим, починаючи з періоду раннього дитинства, малюки мають чути легке, спокійне звучання людського голосу як при розмовній мові, так і у співі дорослих або інших дітей [6, с. 101].

Як зазначає Т. Лісовська, діти мають співати легко, природнім звуком, не напружуючи голосові зв'язки. У роботі над дикцією важливо брати дихання не кваплячись, проте інтенсивно, не розриваючи слів. Старші дошкільники мають оволодіти умінням брати дихання «за фразами» [26, с. 153].

А. Зиміна у контексті визначення методичних основ навчання дітей співу вказує на те, що музичному керівникові слід звертати увагу на розвиток у дітей правильної дикції, узгодження вимови із роботою артикуляційного апарату. Дослідниця говорить про те, що будь-який вокальний твір складається як мелодії та тексту, й цим двом параметрам музичний керівник обов'язково має приділяти рівноцінну методичну увагу. Т. Лісовська говорить, що для хорошого звукоутворення велике значення має правильна вимова голосних і приголосних. Вокальна дикція відрізняється від звичайної тим, що голосні звуки «розтягуються» у процесі голосоведіння, а приголосні створюють формуюче фонетичне поле, з якого ми можемо зрозуміти текст [15, с. 175].

З тим, щоб методично правильно організувати співацьку роботу з дітьми, обов'язково слід проводити розспівування. Це вид попередньої

роботи, коли фахівець з музичного виховання розвиває голос і музичний слух дітей за використання різноманітних елементів звуконаслідування, фрагментів вивчених пісень, народні примовки, поспівки та спеціально дібрані фонетичні та музичні вправи.

Початок роботи над піснею зумовлює свою специфіку стосовно підготовки голосового апарату до співу, надалі робота над твором буде обов'язково включає методи та прийоми щодо розвитку вокальних навичок, які корисні для формування голосового апарату дитини. Так, для правильного звукоутворення, доцільно застосовувати фонопедичні вправи В. Ємельянова, коли велике значення має чітка робота голосового апарату [48]. Крім розробки методики музичного виховання, одним з важливих питань завжди було використання в музичному вихованні та навчанні дітей музичного фольклору, народної творчості. С. Миропольський, О. Карасьов, А. Маслов у своїх працях на початку минулого століття позначали дану проблему як основну, одну з найважливіших питань музичного виховання.

На кожному занятті музичний керівник може проводити своєрідну розминку – *артикуляційну гімнастику*. Після неї доцільно використовувати інтонаційно-фонетичні вправи, які допомагають подолати дефекти мови, вирівнюють голосні та приголосні звуки (темп *Andante*). Спочатку йде робота над виробленням наспівності звучання на основі елементарного оволодіння співочим диханням, яке суттєво впливає на чистоту і красу звуку, виразність виконання. Як одна з перспективних форм розвитку голосу, почуття ритму і виразного мовного інтонування у дітей в сучасній музичній методикою навчання дошкільнят застосовується *ритмодекламація*. На заняттях навіть діти, які неправильно інтонують, з великим задоволенням беруть участь в такому виді співацької роботи [48, с. 18].

У процесі теоретичного вивчення наукової літератури ми виокремили кілька особливостей національної співацької культури щодо їх використання у сучасній практиці навчання співу дітей старшого дошкільного віку, а саме:

- 1) дотримання природного звукоутворення та звуковедення, що зумовлює

переваження прийому *legato* у співі дітей; відмову від форсованості звуку та крикливості, дотримання легкості, не напруженості звуку, помірної динаміки тощо.

- 2) навчання дітей співу методом «співу / повторення з голосу», що надає додаткові можливості для опанування дошкільниками емоційно-естетичної сторони вокального твору з показу дорослого;
- 3) плекання співу у родинних традиціях, вияв батьками поваги до культурних традицій свого народу, підтримка потягу дітей до співу, сольного або хорового виконавства.

На основі аналізу навчально-методичної літератури з проблеми навчання співу дошкільників ми зазначаємо, що музичне виховання дітей засобами традиційної співацької культури має комплексний інтегративний характер і припускає:

- інтеграцію різних видів художньої діяльності: спів, танець, гра на музичних та ударних інструментах;
- активізацію психічної діяльності: розвиток слухової, зорової, кінетичної видів пам'яті;
- розвиток різних видів мислення: наочно-образного, словесно-логічного;
- формування естетичних почуттів, розвиток емоційної сфери;
- фізичне вдосконалення: активізацію процесу дихання, зміцнення різних груп м'язів, розвиток координації і дрібної моторики, формування постави [48, с. 19].

Важливу роль у залученні дітей до співу на основі народних традицій визначається набуття ними мотивації на ознайомлення з національною вокальною культурою. Завдяки використанню сучасних аудіо технічних ресурсів (звукозаписи на платівках, дисках, сучасні цифрові записи), використанню телебачення, завдяки якому можна сполучати візуальний ряд із його вокальним супроводом, дошкільники можуть ознайомлюватися із

кращими творами української фольклорної, класичної та дитячої вокальної музики, а також дитячими операми.

Так, класичними дитячими операми є твори для дітей М. Лисенка (Коза-дереза, Зима і Весна, Пан Коцький) та його учня К. Стеценка (Івасик-Телесик, Лисичка, Котик і Півник). Продовженням традицій дитячого оперного виконавства став твір «Червона шапочка» сучасного українського композитора Р. Смоляра за сюжетом казки Ш. Перро [35, с. 1]. Слід зазначити, що сюжет цієї казки є дуже популярним серед українських композиторів. Так, однойменні дитячі опери написали у різні роки: І. Білогруд (1968 р., лібрето А. Лобачевського), О. Левицький (1974 р., за І. Шварцем). У жанрі оперети для дітей сюжет Червоної шапочки було втілено у 1960 р. В. Безкоровайним (лібрето Л. Полтави) [там само]. Звертання композиторів до такого серйозного жанру, як дитяча опера свідчить про бажання сучасних митців підтримувати визначені в світі здобутки української оперної школи в їх спрямованості на майбутніх вокалістів.

Не можна не погодитися з думкою Ю. Юцевича стосовно того, що з періоду дитинства слід привчати малюка до високих зразків національної співацької школи, формувати дитини музично-естетичний смак [55, с. 188]. Ю. Юцевич слушно зазначав: «Нехтування роботою над розвитком співацького голосу, перш за все, в умовах масового навчання може виявитись згубним для усієї української вокальної традиції. Її відродження і підтримка має розпочинатись у загальноосвітній школі, оскільки якщо вона буде співати з «мікрофоном», не буде співати й Україна [там само].»

Таким чином, у даному підрозділі нами було нами було розглянуто специфіку навчання співу дітей старшого дошкільного віку на музичних заняттях. Вказано, що вони становлять єдиний комплекс співацьких навичок, над формуванням якого здійснюється робота на заняттях з музичного виховання у закладі дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі вивчення широкого кола наукової літератури нами було здійснено науковий аналіз сутності традицій національної культури, зокрема – співацьких. З'ясовано, що педагогічна сутність національно-культурних традицій полягає у відтворенні в наступних поколіннях того кращого, що вироблено українським народом упродовж усієї історії свого існування. Традиційна співацька культура, будучи сукупністю локальних співочих стилів, в процесі вокально-естетичного виховання дітей виступає в якості дидактичного засобу, що реалізує наступні функції: пізнавальну, ціннісну, перетворюючу, а також сприяє розвитку співочих здібностей.

Виховання дітей дошкільного віку на національно-культурних традиціях українського народу забезпечує їх прилучення до високих духовних і матеріальних надбань свого народу, засвоєння і примноження кращих звичаїв, моральних норм, естетичних цінностей та інших елементів культурної спадщини, кращих психічних якостей українського народу, специфіки його емоційної та інтелектуальної сфери, що зберігаються нацією, розвиваються і передаються протягом століть.

Вокально-естетичне виховання дітей засобами традиційної співацької культури сприяє формуванню ментальності дитини, залученню її до культурної спадщини, розвитку емоційної сфери, художнього мислення, співацького голосу. Застосування форм і методів вокальної етнопедагогіки в процесі навчання дітей співу сприяє засвоєнню його засад – передовсім співацьких навичок, умінь сольного та ансамблевого співу, умінь передачі образного змісту твору тощо.

У процесі теоретичного вивчення наукової літератури ми виокремили кілька *особливостей національної співацької культури* щодо їх використання у сучасній практиці навчання співу дітей старшого дошкільного віку, а саме:

- 1) дотримання природного звукоутворення та звуковедення, що зумовлює переваження прийому *legato* у співі дітей;

- 2) відмову від форсованості звуку та крикливості, дотримання легкості, ненапруженості звуку, помірної динаміки тощо.
- 3) навчання дітей співу методом «співу / повторення з голосу», що надає додаткові можливості для опанування дошкільниками емоційно-естетичної сторони вокального твору з показу дорослого;
- 4) плекання співу у родинних традиціях, вияв батьками поваги до культурних традицій свого народу, підтримка потягу дітей до занять співом.

Музичне виховання дітей засобами традиційної співацької культури результативно методами адекватними віковим і психофізіологічним особливостям. Як визначало наше дослідження, у традиційній культурі процес вокально-естетичного виховання дітей не був спеціально організованим. Переважно він був вплетеним у побутове середовище сім'ї, суспільства й здійснювався безперервно. В умовах сучасного освітнього закладу навчання дітей співу визначається як спеціально організований процес, у рамках якого відбувається освоєння дітьми засад співацької культури та набуваються необхідні співацькі навички.

До основних співацьких навичок, які мають бути сформованими у дітей старшого дошкільного віку відносяться: співацька постава (не є виконавською навичкою); дихання, звукоутворення, звуковедення, атака звуку, дикція, артикуляція.

На основі виокремлених нами традицій української співацької культури нами буде проведене експериментальне вивчення стану музично-виховної практики закладу дошкільної освіти щодо їх використання у роботі зі старшими дошкільниками. Створення у (закладі дошкільної освіти) музично-виховного середовища, в якому дітям пропонуються кращі зразки вокальної музики, цікаві для них, доступні для слухання та дитячого виконавства.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ МУЗИЧНО-ВИХОВНОЇ ПРАКТИКИ ЗДО ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ СПІВАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

2.1. Програма, перебіг та результати констатувального експерименту

У теоретичній частині наукового дослідження нами було визначено ряд опорних традицій української співацької культури, які на нашу думку, цілком можливо запроваджувати у сучасних умовах, у процесі музичного виховання дошкільників у дитячому садку.

З метою вивчення стану музично-виховної практики закладу дошкільної освіти нами було проведено експериментальне дослідження на констатувальному його етапі. *Метою* констатувального експерименту визначено вивчення стану практики ЗДО щодо ефективності виховання у дітей 6-7 співацьких навичок та використання у даному процесі українських співацьких традицій.

Завдання експерименту:

- 1) розробити критерії та показники сформованості вокальних навичок у старших дошкільників з урахуванням традиційної співацької культури українців;
- 2) виявити рівні сформованості навичок співу у дітей 6-7 років з урахуванням вищезазначених традицій;
- 3) визначити стан практики музичного виховання дошкільників у закладі дошкільної освіти та вказати на ефективність використання елементів національної вокальної культури у даному процесі;
- 4) з'ясувати особливості організації співпраці ЗДО із сім'єю щодо

запровадження позитивного досвіду музичного виховання та національних традицій співу у родинну виховну практику.

Відповідно до зазначених мети та завдань необхідною визначалася розробка діагностичного інструментарію щодо проведення констатувального експерименту. Перш за все, це стосувалося розробки критеріїв та показників, за якими ми б змогли діагностувати сформованість умінь співу у дітей старшого дошкільного віку та визначити її рівень.

М. Томашевська розглядає *критерій* як основну ознаку, характеристику, яка найбільш суттєво впливає на вибір рішення із числа запропонованих варіантів [49, с. 62]. М. Євтух характеризує критерій як показник, що засвідчує властивість (якість) об'єкту, сприяє його вимірюванню та оцінці за експертним методом. Відповідно, *показник*, як вважає М. Томашевська, є компонентом критерію, типовим й конкретним проявом однієї із сторін, що надає змогу виявити певні якості, а надалі – рівень розвитку об'єкта чи явища, яке вивчається [там само].

Критерії і показники якості навчальної діяльності – сукупність ознак, на основі яких здійснюється оцінювання умов, процесу і результату навчальної діяльності, що відповідають поставленим цілям.

Перейдемо до висвітлення розроблених нами критеріїв і показників умінь співу у дітей старшого дошкільного віку.

Виконавський критерій є одним із найважливіших щодо нашої експериментальної роботи, оскільки він стосується визначення основ техніки співу у дітей (усі із зазначених у п.1.2. співацьких навичок). У розробці даного критерію ми послуговувалися діагностиками Н. Ветлугіної, О. Радиної та А. Зиміної, які надали матрицю діагностування вокальних навичок у дошкільників. Не можна не погодитися з думкою І. Газіної стосовно того, що до оцінки якості дитячого виконання пісні музичний керівник має підійти професійно, з урахуванням віку дітей, їхньої підготовленості до занять співом [8].

Діагностування співацьких можливостей дітей здійснюється музичним

керівником двічі на рік: на початку навчального року та по закінченню перебування дітей у даній віковій групі. Проведена діагностична робота слугує для музичного керівника дороговказом щодо подальшої організації роботи з малятами з тим, щоб методично правильно сприяти розвитку їхніх вокально-технічних можливостей, музичних здібностей тощо. Діагностичні матеріали щодо виявлення розвиненості співацьких умінь дітей достатньо ґрунтовно надано у посібнику І. Романюк [41].

Показники, представлені як характеристика співацької навички, за якими безпосередньо діагностуються вокальні навички старших дошкільників надано у табл. 2.1.

Співацька навичка	Її характеристика, що діагностується у дітей
Звукоутворення	співати природнім світлим, легким звуком
Звуковедення	використовувати у співі переважно прийом <i>legato</i>
Дихання	розподіл дихання за фразами, відсутність добору повітря на фразі;
Дикція	чітко та мовно (у відповідності із правилами української мови) правильно вимовляти звуки та слова у процесі співу;
Артикуляція	визначати злагоджену роботу органів артикуляційного апарату під час співу, що впливає на наявність або відсутність вад співу;
Чистота інтонування	Координація між слухом та голосом, що визначається в інтонаційній правильності відтворення мелодії
<i>Співацький діапазон</i>	<i>Не є співацькою навичкою, проте характеризує розвиненість голосового апарату, його співацько-технічних можливостей</i>

На основі вивчення даних критеріїв і показників нами було розроблено

діагностичний інструментарій, який слугуватиме основою щодо виявлення рівнів сформованості співацьких навичок у дітей старшого дошкільного віку з урахуванням українських традицій співу.

Емоційний критерій визначає можливості реагування дітей на красу та образний план музичного твору, який пропонується до слухання. Музичні педагоги та психологи Н. Ветлугіна, С. Науменко, Б. Теплов та ін. говорять про те, що інтерес дитини до музики, позитивне ставлення до музичних творів, емоційно-усвідомлене формування творчого смаку визначають наявність у дитини музичної культури. Б. Теплов називав музику «дзеркалом душі людства», В. Медушевський характеризував її як модель людських емоцій. Музика відображає ставлення людини до навколишнього світу, до усього, що відбувається у ньому, до інших людей та до власних почуттів.

Вокальна музика являє собою синтез музики та поезії, робота над втіленням художнього образу у вокальному творі – багате джерело пізнання дитиною нових почуттів, думок, понять, образів.

Показники емоційного критерію: емоційність сприймання музичних творів; інтерес до співу.

Методика дослідження емоційного критерію: спостереження за емоційними проявами дітей під час співу та роботи над піснею (дод. В).

Мотиваційно-ціннісний критерій, за визначенням В. Власової, базується на прояві потреби у спілкуванні дітей творами мистецтва, інтересу до занять музикою та іншими видами мистецтва. Зважаючи на специфіку нашого дослідження, ми вказуємо на важливість діагностування того, наскільки діти ж вмотивованими щодо спілкування саме з вокальними українськими творами. Вплив мотивації щодо використання елементів національної культури (фольклорної, минулих десятиліть та сучасної) на продуктивність діяльності визначає внутрішній потяг дитини до національної культури. Це є також свідченням, що дитина, відповідно до віку, зростає у національно-культурному музичному середовищі. В. Кузін висловлював думку про те, що у процесі становлення особистості, у практичній діяльності

у неї розвиваються духовні потреби, формуються стійкі інтереси, якими, у подальшому скеровується митець.

Ціннісне ставлення є важливою складовою розвитку дитини, активною спрямованістю особистості щодо взаємодії з навколишнім світом, його етнокультурною самобутністю. Ціннісне ставлення дошкільника до національної музичної культури визначає його активну життєву позицію як громадянина й патріота своєї країни.

Показники цього критерію: вмотивованість до музичної, зокрема, співацької, діяльності; бажання дізнатися більше про національну пісенну спадщину. *Методика дослідження*: індивідуальна бесіда з дітьми (дод. Б), анкетування батьків (дод.).

Практичний критерій визначає реальні можливості дитини 6-7 років щодо використання доступних для дитячого виконання творів національної музичної культури у власній співацькій практиці, а також навичок співу, які напряду свідчать про їх пов'язаність із національними вокальними традиціями (ненапруженість, легкість виконання, спів природним голосом, переважання кантиленного звучання, передача емоційно-образного плану твору тощо).

Показники практичного критерію: наявність умінь елементарного виконавства, пов'язаних із національними співацькими традиціями; знання кількох творів української музики (народних пісень, пісень українських композиторів для дітей), а також їх виконання з дотриманням стилю національного співу. Дослідження практичного критерію проводилося на основі спостереження за дітьми щодо розвиненості у них співацьких навичок; даних музичного керівника щодо розвитку музикальності у дітей та співацьких навичок, зокрема.

На констатувальному етапі експериментальна робота поведилася у трьох напрямках – зі старшими до, їхніми батьками та музичним керівником садочка. Дослідження проходило у Бобровицькому ЗДО «Сонечко» у період з 15.12.2021 р. по 15.02.2022 р. До участі в експерименті було залучено 16

дітей, музичного керівника та 22 батьків вихованців старшої групи. Розподіл дошкільників на групи експерименту не здійснювався.

Перейдемо до висвітлення перебігу констатувального етапу експерименту за **виконавським критерієм**. У напрямі роботи з дітьми спершу ми отримали дані, надані нам музичним керівником щодо розвиненості у дітей музикальності з урахуванням співацьких навичок (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Узагальнені рівневі характеристики сформованості
у старших дошкільників навичок співу**

Прізвище та 34 м.'я дитини	<i>Співацькі навички</i>			Виразність виконання	Чистота інтонування
	<i>Дихання</i>	<i>Звуковедення</i>	<i>Артикуляція</i>		
Віка Б.	СР	СР	ВР	ВР	ДР
Ярослав Б.	ДР	СР	СР	СР	НР
Гриша Д.	СР	ВР	ВР	ВР	СР
Катя Д.	СР	СР	ВР	СР	НР
Тимур Є.	СР	ВР	СР	СР	СР
Міша Ж.	ВР	ВР	СР	ВР	ВР
Катя З.	СР	ДР	ДР	ДР	НР
Катя К.	ВР	СР	ВР	ВР	СР
Віка К.	ВР	ВР	ВР	ВР	ВР
Артур К.	СР	ДР	ДР	ДР	НР
Настя Л.	СР	СР	ВР	ВР	ВР
Лера Н.	ДР	СР	ДР	СР	СР
Іван О.	СР	СР	ВР	ВР	НР
Ігор П.	ДР	ДР	СР	СР	НР
Стас Т.	СР	ДР	СР	СР	НР
Тимур Ю.	НР	НР	ДР	СР	НР

Параметри оцінювання:

Високий рівень – навички співу сформовано відповідно до віку за усіма

вимогами відповідності (ВР);

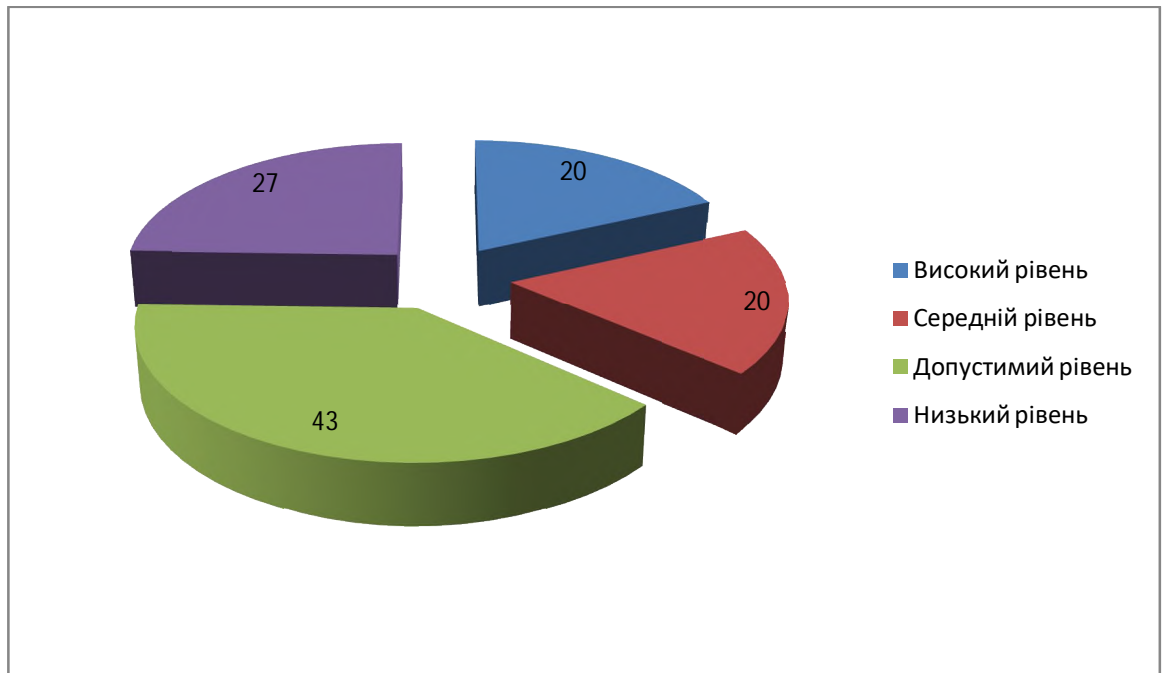
Середній рівень – визначаються певні недоліки, які знаходяться у процесі усунення (СР);

Допустимий рівень – наявні суттєві недоліки у навичках співу, які потребують кропіткої, системної педагогічної роботи (ДР);

Низький рівень – навички співу практично не сформовані (НР).

Як визначається з аналізу даних, наданих музичним керівником, одна дитина має сформовані навички високого рівня, у тому числі – щодо чистоти інтонування у співі та виразності виконання. Троє малюків показали результати набуття зазначених навичок вище середнього рівня, 7 дітей перебувають на середньо-достатньому рівні, який характеризується результатами, які потребують від педагога подальшої кропіткої роботи. решта, 5 старших дошкільників не набули належних навичок співу, як технічно-виконавських, так в артистичних.

Узагальнені дані сформованості у майбутніх школярів навичок співу, наданих музичним керівником ЗДО, представлено у діагр. 2.1.

Діаграма 2.1. Узагальнені дані рівнів сформованості навичок співу у старших дошкільників (надано у %)

Як визначається з діаграми, лише 20% дітей мають гарно розвинені навички співу, така ж кількість малят не визначила таких умінь по завершенню перебування у дитячому садочку. Решта, приблизно 60% дошкільників не мають сталих навичок співу, переважно ці навички є більш сформованими щодо передачі музичного образу твору, виразності виконання.

Отже, можна зробити висновок, що за виконавським критерієм сформованості у дітей навичок співу переважають середньо-допустимі результати, що засвідчує невідповідність стану співацької практики вимогам до музичного розвитку дітей 6-7 років.

За **емоційним критерієм** ми проводили *спостереження за емоційними проявами* дітей під час співу щодо передання ними художнього образу музичного твору. Ми переконалися, що переважна більшість малят залюбки включається до співу – як на занятті, так і в інших формах роботи з музичного виховання. Музичний керівник добирав до репертуару твори різних жанрів, у тому числі – сучасні пісні українських композиторів, народні пісні, у тому числі – обрядового спрямування. Під час проведення нашої експериментальної роботи у садку проводилося кілька музично-вихованих заходів – день Святого Миколая, Різдвяні свята, Водохреще, Стрітення тощо. Тому упродовж кількох попередніх місяців діти вчили з музичним керівником твори про зиму, зимові свята тощо.

Ми помітили, що усі діти радо, з гарним настроєм включаються до співу. Перед основною роботою музичний керівник обов'язково проводив розспівування, використовував прийоми роботи над наспівністю фрази, звуковеденням *legato* та удосконаленням дихання. Проте, переважно використовував для цього уривки із вже вивчених творів, а не добирав спеціальні вправи над удосконаленням техніки співу.

Переважна більшість дітей виявляли уміння в ансамблі, злагоджено виявляли образні характеристики у передачі музичного образу пісні. Це стосувалося усіх пісень, які ми чули під час проведення спостереження. При цьому гарно артикулювати не забувало 80% дошкільників. Передавати образ

твору, його емоційний план за допомоги міміки змогли 60% співаків. Решта дітей була налаштована на передачу загального, веселого настрою твору, який виконувався.

Також ми з'ясували, що діти більш емоційно передають веселі, жваві твори, а в тих, що мають більш спокійний характер і помірний темп виконання, вони не так спрямовані на передачу образу. В основному, на їхніх обличчях зберігається пів посмішка, приємність. Ми помітили, що майже 50% дошкільників не намагаються під час співу помірних пісень слідкувати за артикуляцією та чіткістю дикції. Спостерігається, якщо так можна зазначити, деяка байдужість щодо намагання передати образний план та настрої такої спокійної за характером пісні.

Отже, за результатами проведеного спостереження за емоційними проявами дітей під час заняття або виховного заходу ми встановили, що 75% дітей мають достатньо розвинені навички передачі художнього образу музичного твору. Проте, це виявляється у піснях енергійного, радісного звучання.

Результати проведеної експериментальної роботи за емоційним критерієм сформованості у дітей старшого дошкільного віку співацьких навичок надано у табл. 2.3:

Таблиця 2.3

**Розподіл дошкільників за емоційним критерієм
сформованості співацьких навичок**

Рівні	Кількість дітей	%
Високий	4	25
Середній	4	25
Допустимий	3	20
Низький	5	30

З даних таблиці визначається, що половина дітей, які брали участь в

експерименті, має достатньо розвинені уміння виразно передавати емоційний зміст твору. Дітям подобається спів, вони відчують насолоду й задоволення від даного процесу. При цьому, 1/5 обстежуваних мають результати, які не засвідчують належну якість умінь виразного виконавства у співі, проте, й не вказують на відсутність таких. Дітей низького рівня сформованості умінь емоційно-виразного виконавства налічувалося 30% від загальної кількості. Це вказує на недостатню ефективність педагогічної роботи щодо набуття дітьми співацьких навичок.

Діагностуючи **мотиваційно-ціннісний критерій** розвиненості у дітей співацьких навичок, ми проводили *індивідуальну бесіду* з ними. Метою цієї методики було з'ясувати ставлення до занять співом, їхніх уподобань щодо виконання пісень або слухання їх. У відповіді на перше питання усі респонденти заявили про свою любов до музики, а в наступному, уточнюючому питанні стосовно любові до пісенного виконавства, малюта підтвердили такі уподобання.

Відповідаючи на третє питання бесіди щодо уподобань сучасної або народної музики, діти вказали на те, що їм подобаються у рівних позиціях музика сучасна й народна. Проте 45% дітей вказало на те, що дуже полюбляє співати твори із сучасних мультфільмів (Ескімоска (мелодія), Маша і Ведмідь, Фіксики, Микита Кожум'яка та ін.). Зазначимо, що серед названих мультфільмів було кілька, випущених українськими аніматорами від періоду 2014 року.

Серед народних пісень, діти визначили уподобання до їх виконання (50% респондентів), проте діти називали переважно твори, з якими вони ознайомлювалися у дитячому садку. Також 85% дітей назвали українські народні пісні зимового обрядового циклу, які вивчалися на музичних заняття та запам'яталися їм.

В уточнені своїх уподобань щодо сучасної пісні, діти вказали, що ці твори переважно грайливі, дзвінкі, красиві, мають жвавий темп і під них можна співати з мікрофоном. 45% респондентів зазначили, що вже мали

досвід співу «під фонограму». Малюки визначили думку, що співати так «дуже зручно», «красиво вести голос під музику, що лунає».

Стосовно того, що подобається в народних піснях, діти сказали наступне: можна співати красиво, як дорослий (Катя Д.), красиво вести голос (Міша Ж.), не поспішати (Лера Н.) тощо. У 80% опитуваних визначилася чітка думка з приводу того, що ці твори мають гарну мелодизацію, їх можна виконувати наспівно, чітко вимовляючи слова, «не поспішаючи зайве» (Міша Ж.).

Проте, ми зробили висновок, що у роз'ясненні свого ставлення до сучасної пісні діти більш швидко могли сформулювати власне судження щодо її специфіки на основі знання прикладів таких творів. Тоді ж, коли питання уточнювалося стосовно народних пісень, експериментатор наводив для 2/3 респондентів приклади таких вокальних творів. Більшість із наведених прикладів були такі народні пісні, які вивчалися дітьми упродовж їхнього перебування у закладі дошкільної освіти.

Нас особливо цікавили відповіді дошкільників на питання, яке б розкривало картину збереження традицій спільного співу у сучасній родині. Проте, 95% старших дошкільників засвідчили про відсутність таких традицій в їхній сім'ї. Решта, двоє дітей зазначило, що вдома у них часто лунає пісня, коли родичі збираються на сімейні святкування, приїздять їхні бабусі й дідусі. Серед пісень, які виконуються у родинному колі, діти назвали кілька творів минулих десятиліть, а також народні пісні «Ой, у вишневому саду», «Несе Галя воду» та інші.

Важливу роль у популяризації народної культури, зокрема – фольклору та української пісні, відіграють ті заходи, до яких залучаються не тільки діти, але й їхні батьки. При цьому, дорослим важливо брати участь у таких заходах не у якості «статиста», а як повномірною виконавця. Це надає чудовий приклад для малят, як слід любити й цінувати народну пісенну спадщину. Також діти зможуть переконатися в тому, наскільки гарно виглядають їхні рідні у якості талановитих виконавців й тим самим вмотивувати

дошкільників до участі у творчих пісенних заходах.

Проте, лише 25% старших дошкільників вказали на те, що батьки хоча б раз за час перебування малят у дитячому садку мали виступи або брали участь у колективному співі у різних виховних заходах. Дошкільники вказали, що «мамі немає часу ще співати у садку» (Іван О.), «мій тато й вдома ніколи не співає» (Катя К.).

Основні аргументи, які наводили діти щодо небажання їхніх рідних залучатися до форм культурно-дозвіллевої діяльності у ЗДО: відсутність у батьків зайвого часу; небажання втрачати час на участь у тривалих заходах; невміння співати тощо.

Отже, на основі проведеної індивідуальної бесіди з дітьми ми з'ясували, що вони мають бажання до взаємодії з піснею, проте народна пісня, елементи українських традицій наспівного, емоційно-виразного виконавства не віднайшли місця у системі цінностей, яка закладається у них. Більшість дітей не орієнтовані ні на сучасний, ні на традиційний співацький репертуар. Їхнє виконавство йде шляхом наслідування зразків, які надають сучасні Інтернет-ресурси. Дорослі не надають дітям приклада ціннісного ставлення до культурних традицій свого народу.

Дані, отримані нами при проведенні методики діагностування старших дошкільників за мотиваційно-ціннісним критерієм сформованості у дітей старшого дошкільного віку співацьких навичок надано у табл. 2.4

Таблиця 2.4

Розподіл дошкільників за мотиваційно-ціннісним критерієм сформованості співацьких навичок

Рівні	Кількість дітей	%
Високий	2	10
Середній	3	20
Допустимий	4	25
Низький	7	45

Як засвідчують дані таблиці, майже 50% випускників закладу дошкільної освіти не мають належної мотивації на взаємодію зі справжнім музичним мистецтвом. Їхні уподобання у галузі співу обумовлюються впливом сучасного виконавства. Діти майже не знайомі із кращими зразками національного вокального виконавства. Батьки не надають щодо цього прикладу та не створюють умов у сім'ї щодо збереження вікових національних традицій співу.

Розглянемо результати, які ми отримали за **практичним критерієм** сформованості у дітей 6-7 років співацьких навичок. Задля цього ми проводили цілеспрямоване *педагогічне спостереження* за процесом співу дітей. Ми з'ясовували, наскільки у них розвинені такі навички, як співацька постава (у положенні співу сидячи та стоячи), артикуляція, дихання, атака звука, звуковедення.

За результатами спостереження, лише 40% дітей дотримуються правильної *постави*, співаючи сидячи. Як відомо, діти 6-7 років повинні, проспівуючи пісню, сидіти на краю стільчика, не спираючись на його спинку з тим, щоб не затискати черевні м'язи при наборі дихання. Проте, майже 60% малят не дотримувалися таких правил, через що занадто згиналися до колін або, навпаки, зайве спиралися на опору спинки стільця. У положенні співу стоячи (музичний керівник проводив такий спів за наших прохань), 2/3 дітей стояли надто «вільно», спираючись на одне коліно, дещо відхиляючись в сторони тощо. Музичний керівник час від часу робив відповідні зауваження, проте вони носили формальний нагадувальний характер.

З'ясовано, що лише 55% співаків чітко визначали сформовану навичку *артикуляції*: їхній апарат був незатислим, проте й не надто розслабленим, що також заважало б дикції та звукоутворенню. Серед недоліків артикуляції слід назвати: затислість щелепи (виявлено у 85% дітей), занадто рухомий артикуляційний апарат, що був «манірно» використаний самою дитиною (15% старших дошкільників). Такі вади артикуляції засвідчують про недостатність спеціальної педагогічної роботи, яку проводить музичний

керівник. Зазначимо, що не сформованість умінь артикуляції вкрай негативно позначається на дикції, чіткості вимовляння слів пісні, а також на звуковеденні, що призводить, як правило, до дотримання дитиною «низької позиції» звучання, а отже – фальшивого звуку.

Також було встановлено, що майже 65% співаків старшої групи користуються під час співу форсованим звуком, підкрикують, голосно виголосують окремі слова або фрази. Їй лише 1/3 дітей виявила навички м'якої *атаки звуку* під час співу як у творах ліричного, наспівного звучання, так і в піснях героїчного, патріотичного звучання. На нашу думку, до стану навички такий спосіб атаки звуку та, частково, звуковедення *non legato*, призвела хибна манера викрикувати слова, надто голосно співати, виголошуючи склади, а не проспівуючи їх. Ми встановили, що лише 33% старших дошкільників користуються правильною манерою співу – ведучи звук наспівно, м'яко, не напружуючи його. Решта малят більшою мірою користувалася прийомами мелодекламації. Практично не відчувалося правильне звуковедення, особливо – в творах кантиленного звучання.

Результати, отримані нами після проведення методики за практичним критерієм сформованості у дітей 6-7 років співацьких навичок представлено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Розподіл дошкільників за практичним критерієм
сформованості співацьких навичок**

Рівні	Кількість дітей	%
Високий	2	10
Середній	2	10
Допустимий	5	35
Низький	7	45

Таким чином, за результатами спостереження за виявом під час співу сформованості співацьких навичок у дітей 6-7 років встановлено, що жодна із них не має високих якісних визначень стосовно співу дітей. Вони, у більшості випадків, користуються неправильною манерою мелодекламації у співі, нерозвиненість артикуляційного апарату призводить до вияву нечистого інтонування, дикційних невідповідностей тощо.

Жодний із розроблених критеріїв не визначив якості стосовно співу дітей. Найгірші результати ми виявили щодо практичного критерію, за яким майже 80% дітей не виявляють правильних, загально визнаних навичок співу стосовно дітей старшого дошкільного віку. Сумарно визначається, що майже 55% малят не мають належних умінь виконання пісні, лише 1/5 дітей виявили гарні навички співу за усіма критеріями їх обстеження. Їхній спів характеризується наспівністю, світлістю звука, емоційністю. Приблизно така ж кількість дошкільників має незначні відхилення у якості співацьких навичок, що може бути скоригованим подальшою педагогічною роботою з ними. За результатами усіх проведених із дошкільниками діагностичних методики за розробленими критеріями та показниками сформованості у них співацьких навичок представлено узагальнені дані (табл. 2.6):

Таблиця 2.6

**Кількісний розподіл вихованців старшої групи ЗДО
за рівнями сформованості у них співацьких умінь
(визначено у %)**

<i>Рівні</i>	<i>Критерії</i>								Усього	
	<i>виконавський</i>		<i>емоційний</i>		<i>мотиваційно- ціннісний</i>		<i>практичний</i>			
	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%	К-сть дітей	%
Високий	4	20	4	25	2	10	2	10	3	20
Середній	4	20	4	25	3	20	2	10	3	20
Допустимий	3	43	3	20	4	25	5	35	4	25
Низький	5	27	5	30	7	45	7	45	6	35

На основі отриманих результатів, у відповідності із логікою розробки критеріїв та показників співу, виявлено наступні рівні сформованості у вихованців старшої групи садочка співацьких навичок з урахуванням національних традицій.

Високий рівень характеризує старших дошкільників, які зацікавлено ставляться до занять музикою та співом. Вони виявляють емоційність, артистизм під час виконання пісні, намагаються якнайкраще проспівати пісню, втілити музичний образ. У них сформовані основні співацькі навички, перевагу у звуковеденні вони надають світлому, наспівному звучанню. Розвиненість у них, відповідно до віку, основ музикальності та музичного смаку, визначає доступну для їхнього розуміння естетику красивого співу, закладеного в українській музичній культурі. Діти цінують свої традиції та радо беруть участь в заходах, пов'язаних із народними традиціями. Цікавляться українською піснею, знають твори українського музичного фольклору та сучасні дитячі пісні.

Середній рівень сформованості навичок співу наявний у дітей, які достатньо зацікавлено ставляться до участі у музично-виховних заходах, проте власної ініціативи щодо сольного співу не виявляють. Намагаються емоційно виконати твір, проте не завжди звертають увагу на окремі із співацьких навичок, тому можуть форсувати звук, неправильно користуватися диханням тощо. Дітей цього рівня цікавлять народні традиції у загальному, проте інтерес до співацьких традицій виявляється за заохочення дорослого. Дошкільники не вважають необхідним самим дотримуватися красивого, наспівного звуковедення, проте можуть ним користуватися за прикладу дорослого або інших співаків.

Допустимий рівень притаманний дошкільникам 6-7 років, які мало цікавляться музичним мистецтвом та співом, зокрема. Участь у заходах та заняттях обумовлюється настроєм або вимогами дорослих. Визначають формальне ставлення до виявлення під час співу відповідних умінь. Не слідкують за правильністю й красою власного співу. Практично не

визначають важливість втілення у співі традиційних прийомів наспівного звуковедення. Не зорієнтовані на спілкування з народними традиціями без керівництва дорослого. Не вбачають за необхідне дотримуватися традицій української вокальної культури в умовах своєї родини.

Низький рівень сформованості навичок співу характеризує старших дошкільників, які безініціативно ставляться до занять музичним мистецтвом. Мають обмежену виконавську практику співу в родині. Не визначають наполегливості в опануванні співацьких навичок на занятті, не цікавляться власною участю у музично-виховних заходах, беручи в них участь «за вказівкою» дорослого. В уподобаннях елементами народних традицій першорядними для таких дітей не значиться спів. Діти не цікавляться піснюю, знають обмежену кількість пісень різних жанрів. Не вважають за потрібне мати родинні співацькі традиції, віддаючи перевагу сучасним видам дозвілля. Переважна більшість співацьких навичок у дошкільників цього рівня, домірно до віку дитини, практично не набула розвитку.

Перейдемо до висвітлення результатів проведених методик у напрямі роботи з музичним керівником ЗДО та батьками вихованців старшої групи.

Зазначимо, що важливу роль у залученні дитини до музичного мистецтва, формування у неї засад музичної культури, у тому числі – на національному підґрунті – відіграє музичний керівник ЗДО. Він є тим фахівцем, який відкриває для малюка світ музичного мистецтва у його різноманітності, вчить дітей пізнавати мову музики, взаємодіяти з творами музичного мистецтва тощо.

З тим, щоб з'ясувати, наскільки методичні основи діяльності музичного керівника є ефективними щодо розвитку у дітей 6-7 років співацьких навичок, ми провели *цілеспрямоване спостереження*.

**Програма спостереження за діяльністю музичного керівника
щодо з'ясування методичних основ його роботи у навчанні співу дітей
старшого дошкільного віку**

Мета спостереження: дослідити методичні основи діяльності музичного керівника у формуванні співацьких навичок у дітей старшого дошкільного віку на музичних заняттях.

Об'єкт спостереження: музичний керівник

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: діяльність музичного керівника на з'ясування її методичних засад щодо формування співацьких навичок у дітей 6-7 років з урахуванням національних традицій співу.

Завдання спостереження:

- 1) з'ясувати особливості методичних підходів до формування у дітей основних вокальних навичок.
- 2) з'ясувати системність даної роботи та урахування в ній усіх видів співацьких навичок.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркове, безпосереднє, зовнішнє, ситуативне, систематичне.

З'ясовано, що даний фахівець має невеликий термін педагогічної діяльності у якості музичного керівника ЗДО (3,5 роки). У проведенні занять віддає перевагу сучасному репертуару як зі слухання музики, так і стосовно співу. Більшість творів, узятих до ним роботи, відтворюються у звучанні із носіїв, у звукозапису.

У проведенні роботи над піснею у 40% фрагментів занять, узятих до спостереження, перед основним співом не проводилося розспівування або воно відбувалося в мінімальному об'ємі. Вочевидь, для музичного педагога не визначається важливим суворо дотримуватися процедури підготовчого етапу у співі. У процесі роботи над піснею на етапі її розучування педагог найбільшу увагу приділяв правильності відтворення мелодії. Найменшою

мірою було взято до роботи навичку дихання. Тільки у двох випадках музичний керівник вказав дітям на те, що не слід брати дихання посередині фрази.

Слід зазначити, що робота музичного педагога над формування у дітей співацьких навичок характеризувалася відсутністю чіткою системи стосовно вокальних навичок. Більше уваги приділялося розучуванню пісні як такої, як матеріалу до її подальшого виконання на вихованому заході. Ми відмітили, що найменшу увагу керівник приділяв кантиленному звучанню, практично не використовував для прикладу зразки виконавства (фонограмні записи кращих дитячих хорових колективів, дітей-виконавців, доступних для сприймання дітьми співаків). Опору у роботі над піснею було визначено у власному показі, проте він стосувався показу окремих місць, над якими слід було додатково попрацювати.

Ми встановили, що у 33% зафіксованих спостереженнях діти наявно користувалися форсованим звуком, твердою атакою звуку на початку фрази. Це стосувалося виконання пісні героїчного звучання. Малята намагалися демонстраційно чітко вимовляти кожний склад пісні, що неприродно наближало її до характеру мело декламування. З тим, педагог не робив зауважень дітям щодо якості виконання, обумовлюючи це героїчним характером пісні.

Розглянемо результати, які ми отримали у ході проведення *бесіди з музичним керівником* щодо з'ясування методичних засад його роботи з навчання дітей 5-6 років співу та урахування національних вокальних традицій у даному процесі. Фахівець вказав на те, що він приділяє достатню увагу різним аспектам своєї роботи, у тому числі – навчання малят співу. На думку керівника, сучасні діти так само люблять співати – як сольо, так і у колективному виконавстві. Однак, багато із співацьких навичок розглядається у сьогоднішній музично-виховній практиці достатньо умовно. Наприклад – стрій, чистота інтонування, кантилена. На думку педагога, більшість дітей орієнтуються на «стандарти» сучасного пісенного

виконавства, зразки якого вони чують із аудіозаписів сучасних естрадних виконавців.

Педагог висловив думку, що слід з повагою ставитися до традицій національної музичної культури, проте відтворити їх у сьогоденні є надто важкою справою. Діти, на думку музичного керівника, із задоволенням слухають усі твори – як сучасні пісні для дітей, естрадні твори, так і фольклорні зразки та кращі українські пісні минулих десятиліть. Їх, в основному, захоплює веселий характер твору, цікавий сюжет пісні. Лише тому вони звертають увагу на особливості виконавства.

Музичний керівник зазначив, що у їхньому закладі освіти ніколи не проводилися спеціально організовані форми роботи з батьками, де б йшлося про національну співацьку культуру та українську пісню. Батьки, на думку фахівця, з небажанням ставляться до участі у вихованих заходів й не виявляються бажання включатися до виконання пісень, танців тощо.

Перейдемо до аналізу результатів, отриманих нами у напрямі роботи з батьками дітей старшої групи, з якими проводилося *анкетування*. 75% дорослих зазначили, що їхня дитина любить займатися співом. Проте такий само відсоток анкетованих вказав на власну ініціативну підтримку прагнення малят займатися співом. Родинний спів, як виявило анкетування, культивується лише у 10% опитуваних, з тим, що це є традицією родини погодилося ті ж самі респонденти. Для решти батьків таке питання, як збереження традицій сімейного музикування взагалі не виявилось актуальним та потрібним.

Ми з'ясували, що лише 20% батьків у розмовах із власними дітьми розповідають їм про минулі покоління, родинні традиції. 80% анкетованих не задумувалися над питанням необхідності збереження «місточку поколінь» у вигляді родинних традицій. 66% батьків вказало на те, що їхні діти любляться вдома виконувати переважно пісні із сучасних мультфільмів, кінофільмів. Також діти залюбки підспівують «дорослим виконавцям» твори яких лунають вдома із аудіо носіїв.

Підтверджуючи слова музичного керівника про небажання батьків брати участь у музично-вихованих заходах, однак, 85% анкетованих вказало на те, що такі заходи переважно мають формальний характер, є малоцікавими. Твори, які лунають на заходах, переважно повторюються із однієї форми вихованої роботи в іншу.

З тим, що дорослі, бажаючи підтримати прагнення дитини до співу, виконують пісню разом із нею, заявило лише 35% анкетованих батьків. Решта вказали на брак часу для сумісного виконавства, відсутність музичного слуху або голосу та ряд інших причин.

Таким чином, на основі розроблених критеріїв та показників сформованості у дітей 6-7 років співацьких навичок нами було розроблено діагностичний інструментарій, проведено констатувальний експеримент та виявлено чотири рівні розвиненості у дошкільників навичок співу (високий, середній, достатній, низький). З'ясовано, що переважна більшість майбутніх школярів не набула необхідних навичок співу. У діяльності музичного керівника практично відсутня системність у роботі над піснею; не усім видам співацьких навичок приділяється належна увага. Батьки не вбачають за необхідне підтримувати народні традиції співу у родині та через участь у формах музично-виховної співпраці ЗДО та сім'ї.

2.2. Обґрунтування педагогічних принципів і педагогічних умов формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій української співацької культури

Виявлені нами у процедурі констатувального експерименту невідповідності щодо сформованості у дітей 6-7 років навичок співу напряду вказали на необхідність розробки програми коригувальної роботи, запровадження якої б дозволило підвищити якість співацьких навичок у старших дошкільників. В основі такої експериментальної програми, на нашу

думку, мають бути покладені перевірені віковою музичною практикою традиції навчання дітей співу.

Для розробки програми ми, перш за все, визначили її теоретичні основи – педагогічні та спеціальні принципи навчання дітей старшого дошкільного віку співу на засадах традицій національної співацької культури. До *загально педагогічних принципів* можна віднести: єдності виховної та освітньої мети, урахування індивідуальних особливостей дитини, наочності, міцності засвоєння знань, активності та самостійності, доступності, умінь та навичок, систематичності та послідовності тощо [30, с. 22].

До принципів, які спрямовані на залучення малят до національної музичної культури, зокрема слід назвати:

1) *зв'язку процесу музичного виховання з українською культурою.* Цей принцип визначається тим, що відповідно до оновлених завдань національно-патріотичного та громадянського виховання дітей та молоді, музичне виховання має якнайповніше знайомити дітей із своєрідністю, красою та неповторністю національної культури. Реалізація цього принципу зумовлює духовне збагачення особистості, формування засад національної самосвідомості, почуття гордості за свій народ;

2) *емоційності.* Даний принцип є одним із важливих з огляду на навчання дітей основ сприймання музики та музичного виконавства. Так, в основі сприймання музичного матеріалу лежать асоціації, емоції, почуття. Це дозволяє використовувати музику як засіб розширення кола доступних емоційних переживань дошкільників, збагачуючи їх емоційну сферу [Матв, с. 23]. Як при слуханні пісні на етапі знайомства з нею, так і в подальшій роботі з твором музичний керівник має звертати увагу дітей на важливість правильної передачі образу твору, його сюжету.

3) *зв'язку музичного виховання з життям* визначається тим, що будь-який твір обов'язково розкриває для дитини певний епізод із життя людей. Тому слід обов'язково проаналізувати зміст твору з тим, щоб правильно передати його сюжет. Сучасне музичне виховання повинно

базуватися на сучасних реаліях, бути в тих умовах, в яких зростає покоління сучасних дітей. Проте, національні культурні традиції – й на сьогодні міцне підґрунтя духовності народу, досвід його життя, скарбниця зразків творів певного виду мистецтва. Такі традиції слід виважено використовувати в умовах сучасної освітньої роботи з дітьми та молоддю.

З урахуванням результатів, отриманих нами на констатувальному етапі експерименту, ми виявили та теоретично обґрунтували низку найбільш вагомих педагогічних умов щодо підвищення ефективності процесу формування у дітей старшого дошкільного віку навичок співу з опорою на національні вокальні традиції.

Перша педагогічна умова. Збагачення музичного досвіду дітей інформацією про самобутність і красу української пісні.

Розвиток музичної культури особистості, як відмічають дослідники М. Букач [5], Б. Гнидь [9], І. Ляшенко [27], Ю. Маслова [32], І. Охріменко [36], О. Ростовський [42], О. Рудницька [44-45], Т. Турчин [50] та ін. відбувається за умови безпосередньої взаємодії з усіма видами (вокальна, інструментальна музика, музична хореографія тощо) та жанрами (пісня, опера, сюїта, балет тощо) музичного мистецтва. Для дітей дошкільного віку, як зазначає І. Газіна, українська народна пісня відіграє велику роль. Дослідниця пише: «саме музично-пісенний компонент може стати чи не найбільш дієвим і нести потужний виховний вплив саме в період дошкільного дитинства, коли передусім сприймається емоційно забарвлена, яскрава інформація» [8, с. 159].

Видатний український педагог Г. Ващенко зазначав, що народна пісня найбільш впливає на формування української ментальності, вдачі нашого народу. Пісня завжди була душею народу, зв'язуючи минулі та нинішнє покоління, прокладаючи міцні основи використання народних традицій у сьогоденні. Г. Ващенко писав «у народних піснях українець чує голоси своїх предків, що колись радісно зустрічали весну або звеличували народження Христа. Чує голоси козаків, що йшли на бій з ворогами». Пісня, на його

думку, є одним з найбільш вагомих елементів формування виховного ідеалу, який «...твориться віками і за традицією переходить від старших поколінь до молодших» [там само].

Слухаючи та виконуючи українські пісні, сучасні діти пізнають не тільки їхній сюжетний план, але й прийоми виконавства, закладені у стилістиці тієї чи іншої пісні. Перебуваючи в середовищі побутування традиційної співочої культури, людина мимоволі отримує можливість її освоєння. Діти, які проживають в атмосфері, що відрізняється від традиційної співочої, не знають «мови» даної культури, не розуміють її. Це пов'язано з тим, що вони не отримують ранніх дитячих музичних вражень, які є фундаментом формування національної культурної ідентичності. Тому, для навчання дітей співу з урахуванням особливостей сьогодні гостро стоїть питання про необхідність створення певних умов, коли любов і повага до пісні будуть культивуватися в родині малюка.

Друга педагогічна умова. Пропаганда традицій українського родинного співу у формах взаємодії ЗДО та сім'ї.

Сприйняття дітьми творів народного мистецтва та українських традицій співацького виконавства вимагає певної підготовки, знань. В умовах сімейного виховання на сьогодні можуть використовуватися такі пісенні жанри, як колискові пісні. Як зазначає В. Дикало, близькими дітям за тематикою, образним строем, доступними для виконання і інтонаційному плані є ігровий фольклор (забавлянки, лічилки, дитячі пісні-ігри тощо) [12, с. 335].

У сучасній практиці ЗДО проводиться ряд заходів щодо взаємодії із сім'єю, які спрямовані на залучення дітей і батьків спільно із педагогами садочка до пізнання народної культури, заходів патріотичного спрямування, пов'язаних із календарною обрядовістю тощо. У якості просвітницьких форм роботи з батьками можна назвати такі як: консультації, міні-педради та інші. Як правило, батьків запрошують до участі в заходах діяльності місцевої громади, концертах, вечорницях тощо. Першорядну роль у таких заходах має

посідати пісня, спільне виконавство дітей і батьків, тим самим підтримуючи народні традиції колективного співу.

Для батьків також проводяться майстер-класи, розміщуються консультації на стенді групи, проводиться анкетування в питаннях музичних уподобань в сім'ї, спільно з батьками прикрашається музична зала до свят, шийються театральні костюми. Дуже ефективними є виступи музичного керівника на батьківських зборах, де може бути отримано багато інформації для батьків щодо музичного виховання в дитячому садку, можуть бути задані необхідні питання і відповіді на них, проілюстровані вокальні ігри і проведені разом з батьками. Участь батьків у святкових ранках і різних заходах разом з дітьми приносить неоціненну допомогу музичному керівнику і величезну користь в художньо-естетичному вихованні дошкільнят.

Третя педагогічна умова. Підвищення компетентності музичного керівника щодо використання елементів національних вокальних традицій у роботі з дітьми 6-7 років.

Головною особою, яка скеровує процес музичного розвитку дитини, формування основ її музичної культури, є музичний керівник дитячого садка. Проте, він є не тільки носієм високого рівня методичних знань у галузі музичного виховання дошкільників, від його особистого впливу на дітей, їхні музичні уподобання, прагнення до пізнання загальнолюдської та національної музичної культури залежить ефективність роботи з дітьми. Від музичного керівника вимагається ґрунтовна обізнаність щодо сучасних підходів до музичного розвитку дитини, а також знання основ національної культури не тільки стосовно музичного репертуару, проте й традицій музичного виховання.

Не можна не погодитися з думкою Ю. Юцевича стосовно того, що «якість підготовки учителів музики до проведення вокальної роботи з школярами, слід визнати, що її рівень, на жаль, знижується, проте це не є наслідком поганої роботи музично-педагогічних факультетів, а через постійне зростання переходу учителів загальноосвітніх шкіл до інших, перш

за все, комерційних сфер діяльності або виїзду на роботу за кордон. На наш погляд, заслуговує уваги й така причина, як вплив сучасної співацької практики на вокальне навчання в школі» [55, с. 187].

Такі ж проблеми характерні й для музичного виховання дошкільників. Усе більше музичних керівників надають перевагу використанню фонограмних записів не тільки акомпанементу пісні, але й голосу, що не надає дітям чути «живе» виконання. Також слід звернути увагу на необхідність використання музичним педагогом у роботі з дітьми прийому співу *a cappella*, що дозволять дітям краще орієнтуватися на висотності мелодії, її ритмічних особливостях, тембрі голосу виконавця та тих виражальних засобах, за допомогою яких співак передає художній образ твору.

Таким чином, у даному підрозділі нами було визначено ряд загально педагогічних та спеціальних музичних принципів, опора на які надасть більшій ефективності співацькій роботі з дітьми. На основі вивчення наукової літератури та з урахуванням результатів констатувального експерименту нами було виокремлено та обґрунтовано три педагогічні умови щодо використання традицій української співацької культури у формуванні навичок співу у дітей 6-7 років.

2.3. Програма організації роботи з перевірки педагогічних умов формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій української співацької культури

Коригування процесу навчання співу дітей передшкільного віку потребувало розробки програми, яка б ураховувала усі виявлені чинники впливу на ефективність даного процесу. Основою такої програми визначилися відповідно обґрунтовані педагогічні умови, під кожен із яких було дібрано відповідні форми роботи.

Також за результатами проведеного експерименту ми розробили методичні рекомендації для музичного керівника з тим, щоб у його роботі більш якісно запроваджувалися українські традиції навчання співу.

Перша педагогічна умова. Збагачення музичного досвіду дітей інформацією про самобутність і красу української пісні. Вона стосувалася запровадження у практику роботи з дітьми тих елементів, які розширювали їхні знання та уявлення про українську пісенну культуру.

Серед форм роботи з дітьми було запропоновано наступні.

Зі слухання музики. «Віртуальний дитячий оперний театр». За допомоги прослуховування дитячих опер (ними можуть бути оперні твори для дітей М. Лисенка, К. Стеценка), дошкільники знайомляться із красою української пісні, аранжованої композиторами як окремі оперні номери. Після прослуховування всього твору, можна відтворити її цілісно у постановках-драматизаціях.

Гарні враження діти отримують від повномірної сценічної дії – із костюмами, декораціями тощо. Особливо важливим визначається забезпечення інтеграції різних видів мистецтва, у дому числі – театрального (робота з акторами), вокального, сценічного (робота з костюмами, декораціями) тощо.

У практиці минулих століть, у тому числі, – у домашньому музикуванні, – у достатньо заможних родинах українців для дітей часто ставилися спеціально створені вистави зі співом. Тексти для таких вистав писали рідні дитини, вони ж влаштовували репетиції, шили костюми. Дитина, як правило грала роль на імпровізованій сцені для рідних, сусідів, своїх друзів. Комплексний вплив мистецтв справляє надзвичайно потужний вплив та мистецько-творчий розвиток малюка взагалі, формує у нього навички співу «на аудиторію», тобто з відповідним акустичним посилом звуку.

«Дитяча аудіо бібліотека» - пропонована нами форма роботи, яка

можу бути проведено у вигляді відповідних циклів музичних зустрічей із піснею. Головна вимога до її процедури – коментування дорослого, його цікаві розповіді про виконавців або історію створення пісні (якщо такі дані є наявними). Наприклад, першу добірку такої аудіо бібліотеки можна присвятити сучасній українській пісні – як для дорослих, так і для дітей.

Так, для дітей можна запропонувати слухати твори сучасних композиторів: А. Мігай «Сонечко», О. Злотника «Гопак», М. Гайворонського «Українець», «Українка» та ряд інших пісень. Обов'язково слід звертати увагу дітей на цікавий сюжет твору, його наближеність до народної пісні, оскільки йдеться про нашу країну та рідну культуру (пісні М. Гайворонського).

Виконання вокальних творів відомими в Україні співаками теж становить інтерес для дітей. Вони вже чули ряд творів з теле- та радіоефірів, можуть наспівати багато творів. Проте, завдання дорослого – вказати дітям на якісне виконання, де є наявним гарний спів, красива мелодія та цікавий текст. Такі творчі розповіді розширюють музичний досвід дітей, сприяють формування у них музичного смаку, виховують естетичні почуття. Наприклад, це такі твори, як «Подзвони до мами» (авт. і викон. І. Федішин), «Ламай» (авт. і викон. Гурт «Чумацький шлях») тощо.

Такі види роботи можна використовувати на музичних заняттях типу мистецтвознавчих. Тоді музичний керівник проводить бесіду, яка має спрямованість на розвиток світобачення дітей, формування емоційно-естетичної «картини світу» дошкільників. Про це зазначає О. Половіна у коментарі до нової редакції Базового компоненту (2021 р.), говорячи про те, що краса мистецтва, у тому числі – національного музичного (а саме – вокального, хорового) має бути званою дитиною та стати основою її естетичних уподобань, життєвих цінностей [38, с. 45].

Завдяки проведенню занять мистецтвознавчого спрямування з дітьми розширюється їхній музичний досвід, формується мистецтво-творча компетентність, про що йдеться у коментарі до впровадження БКДО (ред.

2021 р.).

Збагаченню музичного досвіду дітей, розширенню їхніх знань про культуру свого народу сприятимуть спеціально розроблені музичним керівником *музичні розваги*. Їх теж можливо розробляти з включенням творів української пісенної класики, у тому числі – у виконанні кращих дитячих хорових колективів сучасності та минулих років. Це такі колективи, як «Дударик», «Щедрик», «Дзвіночок», «Забава», «Соловейко» тощо. У їхньому виконанні діти почують справжні перлини народного та авторського пісенного мистецтва. У ході розваги можна улаштувати конкурси «На кращого співака», «Яка пісня звучить?», «Передай у русі назву пісні» тощо.

Друга педагогічна умова. Пропаганда традицій українського родинного співу у формах взаємодії ЗДО та сім'ї.

Як було зазначено нами вище, традиція – живий елемент соціально-культурного життя народу. Традиції мають функцію щодо дієвості у будь-яких сучасних формах суспільного життя. Головна вимога до їхнього існування – використання основ у побуті, культурному, громадському житті тощо. Саме тому сім'я відіграє важливу роль у збереженні національних традицій, у тому числі – які стосуються родинного дозвілля, участі у громадсько-корисних заходах тощо.

Родина – середовище, в якому дитина зростає, усвідомлює не тільки суть навколишнього життя, але його красу, неповторність рідної природи, культури свого народу тощо. Кожна родина має свої особливості щодо побутування, виховання дітей, зв'язку із старшим поколінням та збереження традицій роду. У формах співпраці закладу дошкільної освіти на сьогодні спостерігається велика кількість заходів патріотичного, громадянського спрямування. Проте, практично не проводяться такі, які спрямовані на естетичний розвиток вихованців садочка, ознайомлення їх із світом мистецтва – як національного, так і світового.

У розробці нашої експериментальної програми ми пропонуємо, перш за все, виготовити папку – пересувку «Пісня українська в кожній родині лунає».

На її сторінках на прикладі нескладних пісень («Два півники горох молотили», «Котику сіренький», «Ой на горі жито, сидить зайчик» та ін.) можна запропонувати створити невеличкий сімейний аніма фільм, коротко розповісти батькам про технологію його створення. Головне – після укладання фільму влаштувати невеличкий сімейних вокальний ансамбль.

Першорядне значення у формуванні духовних цінностей дитини, її залучення до традицій культури відіграють виховані спільні заходи, які проводяться у закладі дошкільної освіти. У дод. ми пропонуємо сценарій одного із таких заходів (сценарій взято з джерела: Шипкова Т. С. Виховний захід «Свято української пісні». <https://naurok.com.ua/>) [54].

Метою заходу є: прививати любов до українського народу, традицій, пісень, прилучити батьків до виконання українських народних пісень; розвивати музичні та творчі здібності дітей і батьків.

Третя педагогічна умова. Підвищення компетентності музичного керівника щодо використання елементів національних вокальних традицій у роботі з дітьми 6-7 років.

Швидкі зміни, які відбуваються стосовно осучаснення засад дошкільної освіти в Україні, позначаються на оновленні нормативної бази – державного стандарту та чинних програм дошкільної освіти. Також йдеться про використання педагогами у галузі дошкільної освіти парціальних програм (за певними напрямками роботи). У зв'язку з цим для ефективного використання нових програм вихователям необхідно вдосконалювати їх професійну майстерність, орієнтуватися на творчу роботу, правильно організовувати інноваційну спрямованість відповідно до сучасних вимогами до освіти. Тому, сьогодні ефективність роботи педагогів безпосередньо визначається його самостійною роботою над власним рівнем кваліфікації. Сучасному вихователю неможливо обійтися без глибоких знань у багатьох областях, таких як педагогіка загальна та дошкільна, психологія, музична педагогіка тощо, досягти високого рівня компетенції в цих областях можливо використовуючи один з найважливіших засобів – самоосвіти [2].

Самоосвіта – це цілеспрямована робота педагога з розширення і поглиблення своїх теоретичних знань, вдосконалення наявних і набуття нових професійних навичок і умінь у світлі сучасних вимог педагогічної та психологічної наук [51]. З метою удосконалення музичним керівником своїх професійних можливостей щодо організації та проведення співацької роботи зі старшими дошкільниками на основі національних співацьких традицій ми пропонуємо ряд форм самоосвіти.

I. *Ознайомлення з науковою літературою, у яких розкрито специфіку українських традицій співу.*

1. Антонюк В. Г. Культурологічний зміст українського вокального мистецтва.
2. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва.
3. Іванов В. Ф. Співацька освіта в Україні у Х-ХVIII ст.
4. Корній Л. П., Москаленко В. Г. Проблема національної ідентичності української музичної культури (на прикладі духовної музики).
5. Ляшенко І. Ф. Національні традиції в музиці як історичний процес.
6. Мартинюк М. В. Методика використання національних музичних традицій у процесі навчання предметів художньо-естетичного циклу.

У працях, запропонованих вище, розкрито особливості національної вокальної школи, обґрунтовано специфіку національних традицій співу та, зокрема, запропоновано окремі шляхи щодо використання їх у сучасній освітній практиці (переважно – йдеться про професійне навчання вокалістів, навчання співу школярів). Окремі позитивні тенденції щодо використання означених традицій у роботі з дітьми 6-7 років можна віднайти як у цих джерелах, так і в інших, запропонованих нами у Списку використаних джерел.

II. Вивчення *передового досвіду* музикантів-педагогів України, які працюють з дітьми 6-10 років. Як правило, такий досвід представлено на сайтах <https://vseosvita.ua/>, <https://naurok.com.ua/>, <https://www.pedrada.com.ua/rubric/19-muzichniy-kervnik>. На сторінках цих та

інших сайтів музичні педагоги діляться власним досвідом, репрезентують відеозаписи занять з дітьми тощо.

Таким чином, з метою підвищення ефективності процесу формування у дітей 6-7 років співацьких навичок нами з урахуванням національних традицій співу на основі попередньо визначених педагогічних умов нами було розроблено програму забезпечення даних умов у практиці ЗДО.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

З метою експериментального вивчення стану музично-виховної практики ЗДО щодо формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку нами було проведено ряд елементів наукової роботи.

Проведено констатувальний експеримент у закладі дошкільної освіти у трьох напрямках: з дітьми 6-7 років, їхніми батьками та музичним керівником. Задля проведення експерименту розроблено критерії та показники сформованості у старших дошкільників навичок співу: виконавський (на основі діагностичної методики О. Радиної та А. Катінене); емоційний (з показниками: емоційність сприймання музичних творів; інтерес до співу); мотиваційно-ціннісний (показники цього критерію: вмотивованість до музичної, зокрема, співацької, діяльності; бажання дізнатися більше про національну пісенну спадщину); практичний (показники практичного критерію: наявність умінь елементарного виконавства, пов'язаних із національними співацькими традиціями; знання кількох творів української музики (народних пісень, пісень українських композиторів для дітей), а також їх виконання з дотриманням стилю національного співу).

До кожного із розроблених критеріїв та показників було дібрано відповідні методики діагностування. У результаті проведеного констатувального експерименту у напрямі роботи з дітьми з'ясовано, що майже 80% з них люблять співати, при чому – твори різні за жанрами: фольклорні, сучасні авторські пісні, твори з мультфільмів тощо. Проте, більше дітям подобається манера співу, яку надають сучасні виконавці, герої фільмів.

Діти гарно реагують на красу української пісні, творчість кращих національних виконавців. Проте, у власному виконавстві вони співають «на власний розсуд». Дошкільника вказали на те, що у садочку, на музичних заняттях, музичний керівник не надто звертає увагу на красу, кантиленність звучання. Тільки у 10% дітей сформовані усі необхідні по віку навички співу.

У 80% старших дошкільників не виявлено комплексу якісно розвинених навичок співу.

За результатами проведених з дітьми діагностичних методик за кожним із розроблених критеріїв виявлено чотири рівні сформованості у дітей 6-7 років співацьких навичок (високий, середній, допустимий, низький). При цьому сумарно лише 40% обстежуваних виявили означену сформованість на високому та середньому рівнях. Решта майбутніх першокласників не володіє повномірно вокальними навичками.

Відсутність системності у співацькій роботі з дітьми підтвердив в анкетуванні й музичний керівник, аргументуючи це обмеженістю педагогічного досвіду. Фахівець не урахує національні традиції навчання співу у власній діяльності, перш за все, що стосується вікових особливостей дітей та розвиненості їх голосового апарату; домінування кантиленного звуковедення та м'якої атаки у співі. Діти практично не слухають твори великої естетичної дії, народні та сучасні пісні у кращому вокальному виконанні. Педагог не приділяє належну увагу формуванню музичного смаку дітей та не розширює їхній музично-естетичний досвід щодо знайомства з кращими зразками національної музичної культури.

Не приділяється належна увага щодо залучення дітей до співу на національних традиціях у родинних вихованців. У ЗДО не проводяться спеціальні заходи, які пропагують традиції співацької культури дозволяють батькам використовувати доступні для них елементи заохочення дітей співом.

З урахуванням отриманих результатів нами було розроблено та обґрунтовано три найбільш вагомні педагогічні умови щодо формування вокальних навичок у дітей 7-8 років на основі традицій української співацької культури. Розроблено та представлено програму коригувальної роботи за кожною із визначених педагогічних умов, що дозволить підвищити ефективність процесу використання українських традицій співу у сучасному музично-виховному процесі ЗДО та в сім'ї щодо навчання старших дошкільників співу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження на теоретичному та емпіричному рівнях ми дійшли до наступних висновків за раніше визначеними завданнями.

За **першим завданням** здійснено вивчення теоретичних основ проблеми формування співацьких навичок у старших дошкільників та проаналізувати основні наукові підходи щодо цього.

У дослідженні теоретичних основ проблеми нами проаналізовано опорні поняття дослідження, якими є: «національні музичні традиції», «вокальна (співацька) культура» «національна вокальна (співацька) школа», «спадкоємність вокальних традицій». Центральним елементом теоретичного аналізу досліджуваної проблеми постає специфіка традиції як частини культури, механізмів її збереження та можливості відтворення у сучасному освітньому процесі.

Традиція – це складне явище, яке розглядається рядом наук, таких, як: філософія, етика, педагогіка, соціологія тощо. Формами прояву традицій є норми, звичаї, смаки, обряди, свята ритуали, ідеали тощо. Національні традиції є частиною духовного життя народу, його це святинею, а також тим, чим він користується у сьогоденні. У свою чергу, національні музичні традиції є специфічною формою культурної спадкоємності, що усталено відображає наступність музичного досвіду українського народу; забезпечує засвоєння найвищих національно-культурних духовних і матеріальних цінностей, норм, правил, ідеалів, поглядів; реалізується через осмислення й відтворення української музичної спадщини. Сутність спадкоємності української співацької школи полягає в збереженні, переосмисленні педагогічних і виконавських методів, прийомів, елементів технології при переході до нового виконавського стану.

В історичному розвитку українська співацька школа сформувалася як культурний феномен і включає наступні взаємопов'язані і взаємозалежні складові: 1) твори українського фольклору та український народний спів; 2) церковна музика й церковний спів; 3) національна композиторська школа, твори вокального мистецтва, оперний і академічний спів; 4) сучасне українське професійне виконавство; 5) вокальна педагогіка.

За другим завданням нами обґрунтовано педагогічний потенціал традицій української співацької культури щодо формування співацьких навичок у дітей 6-7 років.

До основних співацьких навичок, які мають бути сформованими у дітей старшого дошкільного віку відносяться: співацька постава (не є виконавською навичкою); дихання, звукоутворення, звуковедення, атака звуку, дикція, артикуляція.

У процесі теоретичного вивчення наукової літератури ми виокремили кілька особливостей національної співацької культури щодо їх використання у сучасній практиці навчання співу дітей старшого дошкільного віку, а саме:

- 1) дотримання природного звукоутворення та звуковедення, що зумовлює переваження прийому *legato* у співі дітей; відмову від форсованості звуку та крикливості, дотримання легкості, ненапруженості звуку, помірної динаміки тощо.
- 2) навчання дітей співу методом «співу / повторення з голосу», що надає додаткові можливості для опанування дошкільниками емоційно-естетичної сторони вокального твору з показу дорослого;
- 3) плекання співу у родинних традиціях, вияв батьками поваги до культурних традицій свого народу, підтримка потягу дітей до занять співом.

Вокально-естетичне виховання дітей засобами традиційної співацької культури результативно методами адекватними віковим і психофізіологічним особливостям. Як визначало наше дослідження, у традиційній культурі процес вокально-естетичного виховання дітей не був спеціально

організованим. Він переважно був вплетеним у побутове середовище сім'ї, суспільства й здійснювався безперервно. В умовах сучасного освітнього закладу навчання дітей співу визначається як спеціально організований процес, у рамках якого відбувається освоєння дітьми засад співацької культури та набуваються необхідні співацькі навички.

За третім завданням ми розробили, теоретично обґрунтували та перевірили експериментальним шляхом критерії та показники сформованості вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку та виявити відповідні їх рівні.

З метою експериментального вивчення стану музично-виховної практики ЗДО щодо формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку нами було проведено ряд елементів наукової роботи.

Проведено констатувальний експеримент у закладі дошкільної освіти у трьох напрямках: з дітьми 6-7 років, їхніми батьками та музичним керівником. Задля проведення експерименту розроблено критерії та показники сформованості у старших дошкільників навичок співу: виконавський; емоційний; мотиваційно-ціннісний; практичний. До кожного із розроблених критеріїв і показників було дібрано відповідні методики діагностування. У результаті проведеного констатувального експерименту у напрямі роботи з дітьми з'ясовано, що майже 80% з них люблять співати, при чому – твори різні за жанрами: фольклорні, сучасні авторські пісні, твори з мультфільмів тощо. Проте, більше дітям подобається манера співу, яку надають сучасні виконавці, герої фільмів.

Діти гарно реагують на красу української пісні, творчість кращих національних виконавців. Проте, у виконавстві вони співають «на власний розсуд». Дошкільника вказали на те, що у садочку, на музичних заняттях, музичний керівник не надто звертає увагу на красу, кантиленність звучання. Тільки у 10% дітей сформовані усі необхідні по віку навички співу. У 80% старших дошкільників не виявлено комплексу якісно розвинених навичок співу. За результатами проведених з дітьми діагностичних методик за

кожним із розроблених критеріїв виявлено чотири рівні сформованості у дітей 6-7 років співацьких навичок (високий, середній, допустимий, низький). При цьому сумарно 40% обстежуваних виявили означену сформованість на високому та середньому рівнях. Решта майбутніх першокласників не володіє повномірно вокальними навичками.

Відсутність системності у співацькій роботі з дітьми підтвердив в анкетуванні й музичний керівник, аргументуючи це обмеженістю педагогічного досвіду. Фахівець не ураховує національні традиції навчання співу у власній діяльності, перш за все, що стосується вікових особливостей дітей та розвиненості їх голосового апарату; домінування кантиленного звуковедення та м'якої атаки у співі. Діти практично не слухають твори великої естетичної дії, народні та сучасні пісні у кращому вокальному виконанні. Педагог не приділяє належну увагу формуванню музичного смаку дітей і не розширює їхній музично-естетичний досвід щодо знайомства з кращими зразками національної музичної культури.

Не приділяється належна увага щодо залучення дітей до співу на національних традиціях у родинних вихованців. У ЗДО не проводяться спеціальні заходи, які дозволяють батькам використовувати доступні для них елементи заохочення дітей співом.

За четвертим завданням ми виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування вокальних навичок у дітей старшого дошкільного віку на основі традицій української співацької культури. Такими умовами визначено:

- 1) збагачення музичного досвіду дітей інформацією про самобутність і красу української пісні. Вона стосувалася запровадження у практику роботи з дітьми тих елементів, які розширювали їхні знання та уявлення про українську пісенну культуру;
- 2) пропаганда традицій українського родинного співу у формах взаємодії ЗДО та сім'ї;
- 3) підвищення компетентності музичного керівника щодо використання

елементів національних вокальних традицій у роботі з дітьми 6-7 років.

За п'ятим завданням. Забезпечення педагогічних умов, вказаних нами вище можливе за реалізації запропонованої нами програми експериментальної роботи. До кожної із зазначених умов нами дібрано кілька форм роботи стосовно самої умови та тих учасників експерименту, які представлені даною умовою.

Так, збагачення музичного досвіду дітей доцільно здійснювати через ознайомлення із кращими зразками співацького виконавства – сольного та ансамблевого; піснями фольклорними, дитячого класичного репертуару, кращими зразками сучасної вокальної музики, доступної дітям. У процесі проведення такої роботи слід звертати увагу дітей на характерні особливості виконавства – наспівність, світлість звуку, кантилену у звуковеденні. Слід вказувати на те, що такі особливості співу притаманні українському співу. також слід звертати увагу на емоційність виконавства, спонукаючи дошкільників до наслідування кращих зразків українського пісенного виконавства.

З тим, щоб традиції співу не втрачали своєї актуальності у сучасному культурному просторі, важливо підтримувати їх у родинному середовищі. Нами запропоновано ряд заходів, які варто, з урахуванням сучасних реалій комунікацій ЗДО із родиною, проводити з батьками щодо підтримки занять старших дошкільників співом та задіювання у цьому процесі традицій української культури.

Здійснене нами наукове дослідження не вважається завершеним. Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані із вивченням у практиці закладу дошкільної освіти педагогічних умов розвитку співацьких навичок дітей старшого дошкільного віку засобами музично-дозвілеєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдієвський А. Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження. *Мистецтво в школі*. Вип. 1. Київ: УДПУ, 1996. С. 80 – 83.
2. Алмазов Є.І. Про вікові особливості співочого голосу у дошкільнят, школярів та молоді. В кн.: *Розвиток дитячого голосу*. 1963. 128 с.
3. Антонюк В. Г. Культурологічний зміст українського вокального мистецтва. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського. 2008. С. 29-41.
4. Бенч О. В., Корній Л. П. Звичаєва традиція як основа формування національної хорової культури. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського. 2008. С. 42-53.
5. Букач М. Особливості становлення вокально-хорової освіти на теренах України. *Наукові праці. Педагогіка*. Том № 50. Вип. 37. Миколаївський державний гуманітарний університет ім. П. Могили, 2006. С. 29–38. Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-5.pdf>.
6. Вокальна робота з дітьми . URL: <http://um.co.ua/14/14-6/14-62715.html>
7. Власова О. Б. Історичний аналіз впливу музичного мистецтва на розвиток, формування та становлення особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Педагогічні науки. 2013. Вип. 108.1. С.
8. Газіна І. О.Методика музичного виховання дітей дошкільного віку навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. 196 с.: іл.
9. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва. Київ. 1997. 320 с.
10. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова

редакція, 2021 р.) URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>

11. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / Упоряд.: О.Г. Косенчук та ін. Харків: Вид-во «Ранок». 2021. 240 с.
12. Дикало В. І. Педагогічні умови функціонування моделі етномузичного виховання молодших школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2010. Вип.14. Книга II. С. 332-340.
13. Дитячі опери М. Лисенка. https://chtyvo.org.ua/authors/Andriievska_Nina/Dytiachi_opery_MV_Ly_senka.pdf
14. Донченко О. В. Проблеми естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Харків, 2005. 21 с.
15. Матвієнко С. І. Використання методу проєктів в ознайомленні дітей дошкільного віку з культурою рідного краю. *Європейська проєктна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи розвитку*. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=14054134251834814501&btnI=1&hl=uk>
16. Іванов В. Ф. Співацька освіта в Україні у Х-XVIII ст. Київ: Вища школа, 1992. 71 с. : іл.
17. Кабка Г. Бережіть дитячі голоси. *Музичний керівник*. 2011. №1. С. 28–31.
18. Ковалик І. Б. Виховний захід для дітей та батьків «Пісня – душа народу». <https://vseosvita.ua/>
19. Ковтун А. В. Виховання особистості засобами музичного мистецтва у вітчизняній педагогіці кінця XIX – середини XX століття.

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 6 (32). С. 61-70.

20. Козловська І. В. Розвага для дітей старшої групи «Свято української пісні». <https://vseosvita.ua/>
21. Корній Л. П., Москаленко В. Г. Проблема національної ідентичності української музичної культури (на прикладі духовної музики). *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського. 2008. С. 97-105.
22. Кух О. П. Виховний захід «Українська пісня – душа народу». <https://naurok.com.ua/>
23. *Методика музичного виховання в дитячому садку* / за ред. С. М. Шоломович. Київ, 1974. 192 с.
24. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / з педагогічної спадщини композитора. Упор. Л.О. Іванова. Київ: Музична Україна, 1989. 136 с.
25. Лімін В. Формування вокальної культури у студентів інститутів мистецтв на засадах художньо-мистецьких традицій. *Молодь і ринок*, 2011. С. 159-163.
26. Лісовська Т. А. Музичне виховання дітей дошкільного віку. Навч.-метод. посіб. Миколаїв: Видавець Прокопчук Т.Ю. 2017. 366 с.
27. Ляшенко І. Ф. Національні традиції в музиці як історичний процес. Київ: Музична Україна. 1973. 325 с.
28. Мартинюк М. В. Методика використання національних музичних традицій у процесі навчання предметів художньо-естетичного циклу: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02 теорія та методика музичного навчання. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2011. 23 с.
29. Матвієнко С. І. Музична освіта та виховання дітей і молоді на Чернігівщині (XVIII – XIX ст.): дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. Харків, 2010. 243 с.

- 30.Матвієнко С. І. Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посібн. Ніжин, 2017. 298 с.
- 31.Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
- 32.Маслова Ю. В. Еволюція вокальних шкіл України. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: філософія, культурологія, соціологія. 2015. Вип. 9. С. 82-88.
- 33.Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (ретроспективно-теоретичний аспект : монографія.2-е вид., доп. І перероб. Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня»; Вид-во «Козацький вал», 2007. 356 с.
- 34.Науменко С. І. Музично-естетичне виховання дошкільнят. Київ: Магістр, 1996. 96 с.
- 35.Нова дитяча опера. <https://kyivoperatheatre.com.ua/nova-dytyacha-opera/>
- 36.Охріменко І. В. Виховання учнів старших класів на національно-культурних традиціях українського народу: автореф. ис. ... канд. пед. наук; спец. 13.00.01 «теорія та історія педагогіки» Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди, Харків, 1999. 19 с.
- 37.Половіна О. Особливості змісту освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва» / у зб. «Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження» / Упоряд.: О.Г. Косенчук та ін. Харків: Вид-во «Ранок». 2021. С. 45-49.
- 38.Половіна О. Партнерство музичного керівника та вихователя. *Музичний керівник*. 2021. №4. URL: <https://emuzker.m CFR.ua/?mid=37566>
- 39.Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття"). <https://zakon.rada.gov.ua/go/896-93-%D0%BF>
- 40.Романюк І. А. Гурткова робота з музичного виховання у

- дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник*. 2012. №12. С. 4-8.
41. Романюк І. А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному закладі : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 280 с.
42. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. Тернопіль: навчальна книга: Богдан, 2011. 640 с.
43. Руденко О. В. Психологічні умови розвитку музичних здібностей у дітей старшого дошкільного віку: дис.. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» ; Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2008. 243 с.
44. Рудницька О. П. Мистецтво і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навч. посібник. Київ: АПН України, 1998. 247 с.
45. Рудницька О. П. Українське мистецтво у полікультурному просторі: навчальний посібник. Київ: ЕксОб, 2000. 208 с.
46. Степанова Т. М., Лісовська Т. А. Індивідуально-диференційований підхід до музичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 256 с.
47. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... докт. пед. наук. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків. 2004. 44 с.
48. Теряєва Л. Розучування нової пісні на музичних заняттях з дошкільниками. *Музичний керівник*. 2012. № 7. С. 18–20.
49. Томашевська М. О. Компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії у закладах вищої освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. VI (74). С. 61-66.

50. Турчин Т. Забезпечення домінування національного мистецтва у змісті музичної освіти молодших школярів як шлях до її оновлення. *Рідна школа*. №8-9 (серпень – вересень). 2012. С. 56-60.
51. Український педагогічний словник / за ред. С. У. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
52. Філімонова Т. В. Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі (музичне мистецтво) для змішаного навчання: навчально-методичний посібник / автор-уклад.: Т. В. Філімонова. Миколаїв: Видавець Румянцева Г. В., 2022. 149 с.
53. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
54. Шипкова Т. С. Виховний захід «Свято української пісні». <https://naurok.com.ua/>
55. Юцевич Ю. Є. Традиції української співацької школи і творчий розвиток студентів. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя*. Психолого-педагогічні науки. 2002. С. 9-11.
56. Юцевич Ю. Є, Ніколаєнко П.М. Про українську співацьку школу. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5622/Yutsevych%20Nikolaienko.pdf?sequence=1>
57. Яківчук Г. В. Український музичний фольклор та його роль у вихованні особистості: з історії питання. *Педагогічний дискурс*. Вип. 15. 2013. С.777-781.
58. Яценко І. О. Українські співацькі традиції. *Обрії*. №4. 2022. С. 165-169.
59. «Свято української пісні». Виховний захід. <https://vseosvita.ua/>
60. Виховний захід «Свято української пісні». <https://naurok.com.ua/>

Додатки

Карта вивчення сформованості співацьких навичок у дітей старшого дошкільного віку (за О. Радиноюю та А. Катінене)

№	Прізвище, ім'я дитини	Співацькі навички				
		Дихання	Атака звуку	Звуковедення	Дикція	Артикуляція
1						
2						

Питальник бесіди з дітьми

спрямований на з'ясування ставлення дітей до співу, визначення їхніх уподобань в репертуарі та місця української пісні щодо цього

1. Чи любиш ти музику?
2. Чи любиш ти співати?
3. Які пісні тобі подобається виконувати: сучасні чи українські народні?
4. Чим тобі подобається виконання сучасних пісень?
5. Чим тобі подобається виконання народних пісень?
6. Як тобі подобається більше співати: голосно, викрикуючи чи наспівно, красиво вести голос?
7. Чи співаєте ви всією родиною? Чи хотів (-ла) би ти такого співу?
8. Чи беруть участь твої батьки на концертах у садочку?

БЛАНК СПОСТЕРЕЖЕННЯ
за діяльністю музичного керівника
щодо з'ясування методичних основ навчання співу
дітей старшого дошкільного віку

Предмет спостереження Особа, що бере участь в спостереженні	Опора на використання у співі дітей кантиленного звуковедення	Уникнення у співі дітей форсованого звуку	Системність у роботі	Робота над усіма видами співацьких навичок
Музичний керівник ЗДО				

Програма спостереження

за діяльністю музичного керівника

*щодо з'ясування методичних основ його роботи
у навчанні співу дітей старшого дошкільного віку*

Мета спостереження: дослідити методичні основи діяльності музичного керівника у формуванні співацьких навичок у дітей старшого дошкільного віку на музичних заняттях.

Об'єкт спостереження: музичний керівник

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: діяльність музичного керівника на з'ясування її методичних засад щодо формування співацьких навичок у дітей 6-7 років з урахуванням національних традицій співу.

Завдання спостереження:

- 3) з'ясувати особливості методичних підходів до формування у дітей основних вокальних навичок.
- 4) з'ясувати системність даної роботи та урахування в ній усіх видів співацьких навичок та використання національних традицій співу у даному процесі.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркове, безпосереднє, зовнішнє, ситуативне, систематичне.

БЛАНК СПОСТЕРЕЖЕННЯ*за виявом виконавських навичок та емоційних проявів у співі**дітьми старшого дошкільного віку*

<p style="text-align: center;">Предмет спостереження</p> <p>Форма музичного виховання</p>	<p>Сформованість співацької постави</p>	<p>Сформованість співацьких навичок</p>	<p>Емоційність та виразність виконання пісні</p>
<p>заняття</p>			

Програма спостереження

*за виявом виконавських навичок та емоційними проявами
дітей старшого дошкільного віку під час співу*

Мета спостереження: дослідити сформованість співацьких навичок (дихання, звуковедення, артикуляція) та співацької постави; емоційність та виразність виконання пісні дітьми старшого дошкільного віку.

Об'єкт спостереження: старші дошкільники

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: співацькі навички (дихання, звуковедення, артикуляція), співацька постава, емоційно-виражальні можливості дітей під час співу.

Завдання спостереження:

- 1) визначити особливості сформованості співацьких навичок (дихання, звуковедення, артикуляція) та співацької постави; а також емоційних проявів дітей старшого дошкільного віку під час співу.
- 2) визначити особливості вияву дітьми умінь втілення художнього образу музичного твору та вияву щодо цього емоційності.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркове, безпосереднє, зовнішнє, ситуативне, систематичне.

Питальник***бесіди з музичним керівником***

*щодо з'ясування методичних засад його роботи
з навчання дітей 5-6 років співу та урахування
національних вокальних традицій у даному процесі*

1. Яку увагу Ви приділяєте питанням щодо формування у дітей співацьких навичок?
2. Які співацькі навички, на Вашу думку, формуються у сучасних дітей найважче і чим це обумовлено?
3. Чи змінилися підходи до навчання співу дітей у зв'язку із розповсюдженням електронних засобів відтворення музики та фонограм? Як саме?
4. Чи вважаєте Ви за необхідне зберігати у сучасній музичній практиці кращі національні співацькі традиції, чи нині варто йти за новітніми прийомами вокального виконавства?
5. Як, на Вашу думку, реагують дошкільники на включення творів української вокальної музики та сучасного виконавства до репертуару зі співу та слухання музики? У чому це виражається?
6. Чи проводяться у садочку музично-виховні заходи за участі батьків, що сприяє залученню дітей до національної співацької культури та української пісні?
7. Чи відчуваєте Ви наявну підтримку батьків щодо заохочення дітей до співу за засадах української співацької культури у сім'ї?

Анкета для батьків

Шановні батьки! Важливу роль у музичному вихованні дитини відіграє така діяльність, як спів. На жаль, сучасні реалії визначають усе більший відхід від красивого, правильного співу та користування прийомами «наспівування», «проговорювання під музику». Проте, традиційна українська співацька культура визначали багатовікові потужні традиції. Українці – одна із найспівучиших націй у світі. Зберегти це надбання та втілити досягнення у музичне виховання наших дітей – важливе завдання педагогів. Просимо Вас щиро відповісти на питання даної анкети з метою покращення стану музично-виховної практики у ЗДО.

Прізвище та ім'я дитини (за бажанням) _____

1. Чи любить Ваша дитина співати?
 - 1) так;
 - 2) ні;
 - 3) не задумувався над цим питанням.
2. Чи підтримуєте Ви такі прагнення та уподобання Вашого малюка?
 - 1) так;
 - 2) ні;
 - 3) не задумувався над цим питанням.
3. Чи є прийнятним у Вашій родині колективний спів?
 - 1) так;
 - 2) ні;
4. Чи полюбляли спів Ваші пращури?
 - 1) так;
 - 2) ні;
 - 3) не задумувався над цим питанням
5. Хто саме із Ваших рідних любив співати? _____
6. Чи розповідаєте Ви своїй дитині про такі співацькі традиції у Вашій родині?

- 1) так;
 - 2) ні;
 - 3) не надавав цьому значення.
7. Якщо так, то чи викликає це у неї гордість за своїх рідних?
- 1) так;
 - 2) ні;
 - 3) не задумувався над цим питанням.
8. Який репертуар полюбляє співати Ваша дитина (оберіть один або кілька варіантів)
- 1) сучасні українські естрадні пісні;
 - 2) фольклорні вокальні твори;
 - 3) пісні із сучасних мультфільмів;
 - 4) пісні із мультфільмів попередніх десятиліть;
 - 5) ті, які вивчають у садочку.
9. Чи подобається Вам, коли Ваша дитина співає наспівно, м'яко ведучи голос?
- 1) так;
 - 2) ні;
 - 3) не надавав цьому значення.
10. Чи берете Ви участь у заходах, які проводяться у ЗДО з популяризації національної музичної спадщини?
- 1) так;
 - 2) ні;
11. Чи виконуєте Ви там пісні спільно з дитиною?
- 1) так;
 - 2) ні.

Музична розвага «Свято української пісні»

(для дітей старшої групи)

Взято з джерела: Козловська І. В.
Розвага для дітей старшої групи
«Свято української пісні». <https://vseosvita.ua/>

До святково прибраної зали заходять двоє дітей з хлібом та сіллю

Перша дитина

Добрий день вам, милі люди,
Хай вам щастя й доля буде
Не на день і не на рік,
А на цілий-цілий вік!

Друга дитина

Гостей дорогих ми вітаємо щиро,
Стрічаємо з хлібом, любов'ю і миром! (діти вклоняються)

Під музику діти заходять до зали

Ведуча

Дорогі гості, вітаємо вас на нашому святі української пісні! Українська пісня-невичерпна скарбниця України! З давніх-давен пісня виражала радість і смуток, сподівання і мрії про майбутнє. Народна пісня-дорогоцінне надбання народу, нев'януча краса його духовності. Нашу пісню знають по всій землі, вона лине над світом, разносячи славу про народ, який дав їй крила.

Дитина

Пісне! Велична рідна пісне!
В тобі є все: і древня наша слава,
Володимира хист і мудрість Ярослава,
І наших прабатьків ворогування злісне.
І Богдана розвага, і Богуна відвага,
І Дорошенка розум, і хитрощі Мазепи.

Дитина

І гомін гір, і блискіт зір,
 І шум лісів, розмова степу.
 І материна любов і жар палкий кохання
 За свободою жаль і мрії про свободу.
 Ти весь наш біль, всі наші сподівання.
 Ти - дзеркало душі, країни та народу.

Пісня «Солов'їна» (мінус пісні «Солов'їна», сл. В.Куровського, муз. Р.Квінта)

Ведуча

Існує прекрасна легенда. Якось Бог вирішив наділити народи талантом. Одні отримали елегантність і красу, інші дисципліну і порядок, хтось здатність до торгівлі, а хтось до музики. Обдаривши усіх, подивився Бог і побачив в куточку дівчинку. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багряний вінок з червоної калини.

- Хто ти і чому плачеш?- запитав Бог,

- Я дівчинка - Україна. А плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові і пожеж. Вороги знущаються з моїх дітей, удів і сиріт, у своїй хаті немає правди і волі!

- То чого ж ти не підійшла до мене раніше ? Я всі таланти роздав. Як завадити твоєму горю? Але є у мене неоцінений дар, який уславить тебе на весь світ, це-пісня!

Взяла Україна дарунок, міцно притиснула його до серця, поклонилась низенько Всевишньому і з вірою понесла пісню в народ.

Ведуча

Як диво дивне народна пісня! Яку власну силу таїть вона в собі! Минають віки, на зміну одним поколінням приходять інші, а народна пісня залишається, через усі злигодні і поневіряння приносить вона свій первісний дар, молодість, яка ніколи не зав'яне. Народна пісня – це душа нашого українського народу.

З дитинства співаємо і ми, спочатку дитячі забавлянки, заклички, веснянки, щедрівки, колядки, гаївки – все це наше духовне багатство. І зараз ми їх пригадаємо .

Музична гра « Заспіваємо разом» (музичний керівник починає співати забавлянки, веснянки, заклички тощо, а діти продовжують)

Ведуча

З дитинства, з маминих вуст ми чуємо лагідну, колискову пісню. Веде вона нас в широкий світ життя, яке дбайливо вишите на рушникові маминими руками.

Танок з ляльками під колискову пісню за вибором музичного керівника**Ведуча**

Багато прислів'їв і приказок витворив наш народ про пісню:

1. Пісня-душа народу
2. Пісня ні в добру ні в злу годину не покидає людину
3. Хто співає, той журбу проганяє
4. Найдорожча пісня - з якою мати колисала

Дитина

Століттями склалися пісні
Пісні народні, жартівливі і серйозні,
Вони звучали в мирі й на війні,
Єднали на весіллі і в поході.

Пісня-інсценівка «Грицю, Грицю, до роботи» (муз. і сл. народні)**Дитина**

У довгі зимові вечори,
І в літні і короткі теплі ночі
Завжди мої співали земляки
Про козаків, калину, карі очі

Пісня - танок «Ой, є в лісі калина» (укр. нар. пісня)**Дитина**

Козацький дух- дух вічної стихії
Утілений в привілля степове.
Допоки світу - він не постаріє,
Він в заповідях нації живе.

Пісня «Ми нащадки козаків» (муз. А.Олейнікова, сл. І. Чайченко)**Ведуча**

Всі ми знаємо, що нашу пісню називають солов'їною, а знаєте чому? Зараз розповім вам ще одну цікаву легенду.

Колись солов'ї не жили в Україні, вони літали по всьому світу, збираючи пісні для індійського царя, у саду якого вони жили. Залетів якось соловей на Україну і сів спочити у якомусь селі. На той час всі люди були в полі і не було чути ні музики ні пісень. «Що за люди живуть тут?» - подумав соловей. Настав вечір, люди стали повертатися з поля додому і ожила в полі, на сільських вулицях пісня. Соловей теж заспівав і звеселив людей. Забувши про втому, люди так гарно співали разом із соловейком, який був зачарований піснями українського народу. З тих пір українську пісню називають солов'їною.

Полетів соловей до царського саду, заспівав українську пісню. Навесні зачудовані солов'ї полетіли на Україну, щоб висиджувати пташенят, слухати найчарівніші в світі пісні і підспівувати українським людям.

Дитина

Та давайте ж, милі друзі,
Затанцюєм в дружнім крузі,
Хай же музика лунає,
Всіх до танцю закликає.

Танок «Український Флешмоб» (за вибором музичного керівника)

Ведуча

Дорогі друзі, нас пісня єднає і ріднить, як вірний супутник людини, надає наснаги, кличе в життя до нових звершень, тож давайте будемо вивчати та співати українські пісні, прославляючи нашу рідну неньку – Україну та її співучий, працьовитий народ.
Дякуємо вам за увагу!

Під музику діти виходять із зали

Пісня наша українська

Взято з джерела: Шипкова Т. С.
Виховний захід «Свято української пісні».
<https://naurok.com.ua/>

Мета: прививати любов до українського народу, традицій, пісень, прилучити батьків до виконання українських народних пісень; розвивати музичні та творчі здібності дітей та батьків .

Музичне оформлення. Фортепіано, CD програвач.

Оформлення зали. Сцена прикрашена квітами. На столі — хліб, сіль на рушникові. На стіні напис: «Пісня – нев’януча окраса української духовної культури», повітряні кульки.

Ведучі: Ведучій №1 – музичний керівник закладу; Ведучі №2-3 – вихователі старшої групи. Ведучі №4-5 – батьки дітей старшої групи.

Хід свята

(Лунає українська пісня)

ОЙ СПІВАНОЧКИ МОЇ

Ой співаночки мої, ой співаночки мої...

Гей! Де ж я вас подію?

Ой у лісі на траві,

м я вас посію.

Ой підуть легіники, ой підуть легіники...

Гей! Там траву косити.

Та співаночки мої

Всі в траві знаходити.

Ой будуть дівчаточка, ой будуть дівчаточка...

Гей! На гриби ходити

Та співаночки мої

Всі в траві знаходити.

Ведучій №1.

Знов музика. Я забуваю все.

В палких її обіймах я щаслива.

Вона в собі чарівне щось несе.

Вона – моя подруга незрадлива.

Торкається мене і я – не я,

Купаюсь в її звуках, завмираю,
 Душі її підспівує моя,
 Я в ній себе гублю і знов шукаю.

Ніхто мене не зрозуміє так.
 Як ти, сумна, задумлива, весела,
 Ти – друга я, я – друга ти, ніяк
 Я не збагну, у чому сила.

Вед. №2. Дорогі друзі! Сьогодні ми зібралися, щоб віддати шану українській народній пісні. Бо саме вона через віки проносить свою нев'янучу молодість, вона бентежить душу, вона вічна, як і душа народу...

Вед. №3. Так, і справді, вона бентежить душу, та так бентежить, що змушує лінивих визирнути на вулицю, сонних - прокинутись, а завзятих — пуститись у танок, особливо як почуєш :«**Ой єсть в лісі калина**»

Вед. №2. А зараз пропонуємо трішки погратися.
 Назвіть українські пісні, що починаються на « Ой».

Вед. №3. *До вашої уваги - українська народна пісня «Ой на горі жито»*

Вед. №4. А коли заспівають дівчата,
 я чую, як їм підспівують
 і тополя, й колосся, і небо,
 і води дніпрові, і зорі...

Вед. №5. Задушевна, милозвучна, проста як усе геніальне, наша пісня полонить серце слухачів. Через усі поневіряння проносить вона свої чари, свою нев'янучу молодість...

Вед. №2. *Українська народна пісня «Подоряночка»*

Вед.1 Українська народна пісня! Яке ж це диво! Невіддільна від життя , як квіти біля чепурної хати , як зорі на небі, як веселі свійські тварини.

Вед. №3. *Українська народна пісня «Веселі гуси»*

Вед.1 Українська пісня оспівує красу рідного краю, його неповторність і багатство і возвеличує людину праці.

1. Я вірю — у нас, на Україні,
 і колосся співає,
 і тополя співає, і небо...

2. Співає все-все —
Тільки слухайте.
І почуєте безліч пісень,
Різних пісень,
бо тополя, колосся і небо
завше співають по-своєму.
3. І доведене дивне вченими:
Рослини краще ростуть під музику.
Так ось чому на моїй Україні такі пшениці!
4. І коли розпочинаються жнива,
вся Україна пахне пшеницею,
тоді і квіти пахнуть пшеницею,
тоді і городи пахнуть пшеницею,
і води, м'які, дніпрові, і зорі
пахнуть тоді пшеницею.

Вед. №4. Пісня допомагає робітникам у полі, коли пританцьовуючи співають і збирають урожай.

Українська народна пісня «Як діждемо літа»

Вед.1 Українські народні пісні мають різні жанри. За тематикою їх можна поділити на родинно-побутові, соціально-побутові, дитячі, обрядові.

Вед. №5. А я б оце колискову послухав, бо щось так помріяти захотілось, чи дитинство згадати.

Вед.1 А зараз пролунає **колискова «Ой ходить сон»**

В українських піснях відображена історія нашого народу, його подвиги, його героїчне минуле. Пісня возвеличувала героя-захисника, пісня кликала на бій і сумувала за полеглим героєм і звичайно ж описувала хвилюючі сцени прощання.

Вед. №4. Вед.2 Коли дівчата, шморгаючи носами і втираючи сльози, благали козаків не їхати на війну. Та хіба справжній козак піддасться на бабські вмовляння!

Вед. №5. Українська народна пісня «Їхав козак за Дунай»

Вед.1 Ех, козацтво, козацтво! Скільки народних пісень торкнулось їхнього життя, прославили їхню звитягу, мужність і завзяття...

Вед. 2...і хороший апетит. Бо чому ж не заспівати про козака, що любить

гарно поїсти. От уже по істині правильна пісня , бо тут козакові годять , як ніколи - і вареників наварять, і дров нарубають , ще й «голубом сизеньким назвуть»...

Вед.1. Жартівлива пісня « Варенички»

Вікторина «З якої це пісні» (зачитується куплет учні відгадують назву пісні)

1. Коса моя розплетена:
її подруга розплела.
А на очах бринить сльоза,
Бо з милим розлучилась я. (*Ой у вишневому саду*)
2. А я молода дівчина,
Тай горя зазнала.
Вечероньки не доїла,
Нічки не доспала. (*Цвіте терен.*)
3. Куплю тобі хатку,
Та ще й сіножатку,
І ставок , і млинок,
І вишневенький садок. (*Ой під вишнею.*)
4. Вітер дуба хитає,
Козак дівку питає. (*Два дубки.*)

(*Караоке з усіма батьками*)

Музичний керівник

1. Пісня – наш паспорт вічний,
Пропуск у білий світ...
Ми не ховали обличчя,
Гордо йшли сотні літ.
2. Завжди ми накривали
Дружні ясні столи
Нас по піснях пізнавали
Де б ми таки не були.
3. Доки живе наша пісня,
Доти живе наш народ.

Шановні батьки! Збережімо наші славетні пісенні традиції! Нехай лунає пісня у кожній щасливій українській родині!